

LA MISTIFICACIÓ DE L'ESPAI URBÀ DE MONTBLANC. VIES, ARQUITECTURES I INTERVENCIONS EN EL PATRIMONI¹

ELENA DE ORTUETA HILBERATH
Universidad de Extremadura

RESUM

El paisatge urbà d'una població amb una forta presència d'un passat medieval com és el cas que ens ocupa de la vila ducal de Montblanc, és fruit de la reinterpretació de la història i de l'adequació dels espais, infraestructures i arquitectures a les comoditats i exigències de la societat contemporània. Els llibres de viatge, les memòries dels arquitectes i enginyers i la documentació d'època ens permeten donar a conèixer les principals novetats del municipi, però, al seu torn, observar la transcendència de les normatives específiques en matèria d'edificació i restauració, els nous equipaments, la política d'aigües i fins i tot les obres d'enginyeria. Proposem un passeig per aquest municipi donant a conèixer les actuacions d'alguns arquitectes com Francesc Barba, Ramon Salas, Cèsar Martinell, Jeroni Martorell o Alexandre Ferrant i, fins i tot, d'alguns enginyers com Luis de Cervera. Així es tracta d'una reflexió sobre la transformació urbana, en la qual constatem la necessitat d'abordar un metodologia que sigui capaç d'englobar els estudis urbanístics des de diverses perspectives tenint en compte les diferents èpoques que han configurat l'espai urbà.

ABSTRACT

The ducal town of Montblanc is permeated by a strong presence of its Mediaeval past. Its cityscape is the result of a reinterpretation of history, as well as of a transformation of spaces, infrastructures and ar-

1. Aquestes línies foren redactades a l'estiu del 2005 per formar part, com a capítol de llibre, d'una monografia sobre Montblanc al segle XIX que per raons diverses no es va arribar a publicar mai. Aquesta investigació correspon a les línies d'investigació del grup "Arte y Patrimonio Moderno y Contemporáneo" (ARPADEX) dins del Catàleg de Grups d'Investigació de la Junta de Extremadura dirigit per la Dra. María del Mar Lozano Bartolozzi i del Grup d'Investigació de la Universidad de Extremadura "Arte, arquitectura e ingeniería de la Antigüedad a nuestros días" coordinat per la Dra. María Cruz Villalón.

Abreviatures utilitzades: AHDT (Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona); OP (Obres Públiques); AGA (Archivo General de la Administración); E y C (Educación y Ciencia); AHDB (Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona); SCCM (Servei de Catalogació i Conservació de Monuments); AHAT (Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona); AHCOM (Arxiu Històric Comarcal de Montblanc).

chitecture, in order to meet the comfort demands of today's society. Travel books, memoirs by architects and engineers, and extant Mediaeval documentation enable us to take a survey of the main developments in the municipality. We also elaborate on the importance of regulations concerning construction and restoration, new equipment, water policies and even engineering. We propose a stroll through the municipality, understood as an opportunity to highlight the actions of a number of architects including Francesc Barba, Ramon Salas, Jeroni Martorell and Alexandre Ferrant. Engineers like Luis de Cervera will also be present. Our study is a reflection on urban transformation. In it we are compelled to address some methodological issues in order to accommodate urban studies from a variety of theoretical perspectives, as well as to consider the different historical periods that have made a contribution to the current shape of the urban space.

Paraules clau: Restauració, ordenances municipals, muralles, jutjats, presó, Cooperativa Agrícola, ponts, ferrocarrils, vies, llenguatges arquitectònics.

Keywords: Restoration, municipal regulations, city walls, courts, prison, agricultural cooperative, bridges, railways, roads, architectonic languages.

La declaració de la vila de Montblanc com a conjunt històric artístic el 26 desembre de 1947 (BOE 14.1.1948)² va significar la protecció del perímetre urbà circumdat per muralles, però al mateix temps, va marcar una fita en la transformació del paisatge urbà. En certa manera, es va iniciar un procés lent de despoblament del casc històric. La població, desitjosa de participar del nou confort en els habitatges de recent construcció —edificats extramurs—, va abandonar la incòmoda i, potser, poc ventilada llar, que havia estat fins llavors la seva casa. Aquesta circumstància va afavorir, en alguns casos, la permanència de les classes marginals en les vies que en un altre moment havien estat carrers populosos, plens de vida i centre neuràlgic d'alguna activitat econòmica. La gran majoria dels propietaris es va desentendre de dur a terme actuacions per a la conservació d'uns immobles aixecats pels seus avantpassats, fet que va originar un progressiu i evident deteriorament de les cases, moltes de les quals quedaren buides i sense cap ús determinat. L'any 1950, la Delegación General de Bellas Artes va finançar la restauració i consolidació dels diversos trams de la muralla segons els dissenys de l'arquitecte de zona Alexandre Ferrant Vázquez³, continuats l'any 1978 per Josep Sancho Roda⁴. Encara que la idea de retornar a la vila el seu aspecte medieval no era nova, gairebé tres dècades abans, el 12 de desembre de 1922, l'arquitecte Jeroni Martorell —encarregat del Servei de Catalogació i Conservació de Monuments dependent de la Diputació de

2. AGA. E y C. (03) 005 51/11339. Conjunto histórico artístico de Montblanc. L'any 1976 fou declarat paratge pintoresc.

3. AGA. E y C. (5) 26/0256. 71052. Consolidación de la torre de Barcelona y su contiguo. Alejandro Ferrant Vázquez.

4. AGA. E y C. (5) 26/1058. 81310 Derribo de casas adosadas del tramo del arrabal de Santa Ana. José Sancho Roda. 1978.

Barcelona— havia elaborat una proposta de conservació i reconstrucció del recinte. Avui dia, la política de la Generalitat de Catalunya no dista molt de les intervencions començades fa gairebé un segle, encara que les coses han canviat⁵. La política municipal de l'actual Consistori permet, i fins a cert punt promou, la rehabilitació d'algunes cases situades en les torres de les muralles, renunciant així definitivament a la proposta de deixar lliure d'habitacions el recinte defensiu⁶ (*fig. 1*).

La recuperació simbòlica de la vila medieval, curiosament, no va anar aparellada amb l'aprovació d'una normativa adequada que proscrivís la construcció, a escassos metres del conjunt històric artístic, d'arquitectures mancades dels més mínims criteris estètics (altura, proporció, policromia, tractament dels paraments, de les obertures...). Les fortificacions i els edificis medievals es reedificaren amb una faïçó que mai havien tingut, creant fins i tot veritables “falsos històrics” i, paral·lelament, es va anar degradant l'entorn. En la muralla es va ignorar el pas del temps en pro de la mistificació del tan enyorat aspecte que va tenir en l'Edat Mitjana. Els vestigis d'altres èpoques ja no eren dignes. Es va reprendre la visió de l'esperit romàntic a través del qual es va justificar l'exaltació del passat medieval com base i, fins i tot, origen de les identitats nacionals. La reflexió sobre algunes actuacions portades a terme durant l'època vuitcentista i bona part del segle passat, potser ens ajudin a comprendre que la configuració d'una població és fruit de processos molt complexos. Mai podem pensar que un nucli urbà és resultat d'un període concret. Això no vol dir que releguem a un segon pla el passat medieval, sense cap dubte el període més àlgid i puixant per a Montblanc. Un fet tan important com la celebració de les primeres Corts Catalanes presidides per Jaume II l'any 1307, ens ho avalen àmpliament. Però Montblanc és molt més rica.

Fisonomia

El segle XIX va ser crucial en els processos de transformació dels nuclis de població. La revolució industrial i, per tant, econòmica, unida al nou context social, cultural i polític, va afavorir la concentració d'habitants. Aquest fenomen va motivar la modernització de les ciutats i dels pobles dotant-los de proveïment d'aigües potables, clavegueram, llum, transport... i, fins i tot, de moderns edificis públics com presons, jutjats o escoles. Una primera aproximació bastant fidedigna, encara que no del tot imparcial, referent a l'estat i transformació de la vila l'obtenim amb la lectura atenta dels diccionaris geogràfics i estadístics, elaborats amb un cert caràcter enciclopèdic, al llarg del segle que ens ocupa. A partir del text de Sebastián de Miñao, podem indicar que l'any 1827, una vegada alliberat el poble de l'ocupació francesa, Montblanc comptava amb “800

5. AHDB. SCCM c 16/E2.

6. RIUS, NÚRIA. “El nucli històric de Montblanc s'aprecia”, *Diari de Tarragona*, 9.9.2005, p. 14.

vecinos, 3.989 habitantes, una parroquia, un convento de frailes franciscanos, otro de mercedarios extramuros, otro de monjas clarisas, un hospital, 4 posadas al extremo de la población, y varias fuentes de abundantes de agua. Situada al pie de una colina, á la margen derecha del río Francolí, que baña sus murallas... En términos de esta villa se junta el río Anguera con el expresado Francolí, y los dos riegan mucha parte de su partido, que produce de todos frutos, de suerte que no les queda nada que desear a sus habitantes... del vino sobrante se hace aguardiente... La fundación de esta villa la atribuyen unos a gentes de la tierra después de la quema de los Pirineos, y otros a que la poblaron los romanos, ennobleciéndola con grandes preeminencias, y hermoseándola con bellos edificios... Industria: fábricas de aguardientes y de tejidos de algodón y de lana”⁷.

Una dècada més tard, l'any 1839, Criviller en el seu diccionari assenyalava: *“Tiene 980 vecinos, 4114 habitantes, dos exconventos de frailes y uno de monjas, un hospital y cuatro posadas. Está rodeada en parte por un antiguo muro con siete torreones y cuatro puertas ó entradas. El total de la población se compone de seiscientas veinte y cinco casas, tiene abundantes fuentes de excelentes aguas: produce aceite, vino, trigo, legumbres y alguna hortaliza. Industria, fábricas de aguardientes y ganadería; hay también algunos telares de lienzos y cinco molinos harineros”⁸.*

Poc després, l'any 1849, Pascual Madoz la descrivia amb les següents paraules: *“se halla esta población circuida en su mayor parte por una antiguo muro con torreones, y formándola 900 casas de pocas comodidades en general, distribuidas en 22 calles estrechas, sombrías y mal empedradas de guijarros, si bien con alumbrado y serenos; hay casa consistorial, ... además de esta iglesia que fue fundada en 1194, de la que es aneja la de Lilla, existen las siguientes: la del exconvento de Franciscanos, que ha sido cedida por el Gobierno para edificar en su local la cárcel; la de la Merced ó del Milagro, del exconvento de frailes Mercenarios, cuya fundación es antigua y fue en algún tiempo capilla dedicada a San Ramón, la de San Miguel que existía ya en 1304”⁹.*

7. MIÑAO, SEBASTIÁN. *Diccionario Geográfico-estadístico de España y Portugal dedicado al Rey nuestro señor*, Madrid: Impremta Pierart-Peralta, 1827, vol. VI, p. 101.

8. CRIVILLER, JOSÉ. *Descripción topográfica de la mayor parte de los pueblos, caminos, rios, torrentes, arroyos y barrancos de la provincia de Tarragona*, Tarragona: Impremta Miquel Puigrubí, 1839, p. 52. Uns anys després, el 1846, les coses no havien variat molt: *Consta de 806 vecinos y 5109 habitantes en el día, según resumen de los datos que nos hemos ceñido salvo error. Tiene esta población dos exconventos de frailes y uno de monjas; un hospital, y cuatro posadas. Está rodeada en parte por un antiguo muro con siete torreones y seiscientas veinticinco casas; hay abundantes fuentes de excelentes aguas: produce aceite, vino, trigo, legumbres y alguna hortaliza. Industria, fabricas de aguardientes, mucha ganadería; hay también algunos telares de lienzos y cinco molinos harineros*, en: CRIVILLER, JOSÉ; RUIZ y RUIZ, JOSÉ. *Descripción geográfica histórica-estadística é itineraria que acompaña al Mapa Geográfico de la Provincia de Tarragona*, Tarragona: Impremta de José Antonio Nel-lo, 1846, p. 78.

9. MADOZ, SEBASTIÁN. *Diccionario Geográfico, Estadístico Histórico de España y sus posesiones de ultramar*, Madrid: Imprenta del Diccionario Geográfico, 1848, volum XI, p. 529.

En l'últim terç del segle XIX, l'any 1887, Emilio Valverde escrivia: “con 4.675 habitantes y 1059 viviendas situada a la derecha en terreno llano aunque pendiente y onduloso... circuida de un antiguo muro con torreones, tiene veintitantas calles, Casas Consistorial, escuelas, iglesia parroquial, las de la Merced, San Miguel, San Marsal, Santa Tecla, San José, Santa Ana y monasterio de Clarisas, molinos harineros y de aceite, fábricas de aguardientes y curtidos”.

El panorama que ens brinda la lectura d'aquests textos demostra l'increment d'habitatges al llarg del segle XIX, suscitat per l'augment de la població. La ciutat va continuar el seu creixement durant el segle XX, així entre 1900 i 1909 es van construir un total de 23 habitatges, fins arribar a comptar, l'any 1909, amb 1212 cases¹⁰. Així mateix, s'aprecia el procés desamortitzador i la desaparició de diversos convents; el dels Franciscans, el dels Mercedaris... Alguns edificis religiosos expropiats se'ls va pretendre donar un nou ús, com és el cas del convent de Sant Francesc que l'Estat va cedir per a situar la nova presó. Als autors els agrada a l'hora de destacar la importància de les muralles i de les seves torres. Els autors els agrada oferir un cert caràcter misteriós de la fundació de la vila i, fins i tot, ignorar l'època medieval en pro d'un pretès passat romà. Aquest aspecte de vila exultant amb els seus edificis de sòlida construcció i una economia mes o menys pròspera derivada de la transformació del vi, de la fabricació de teles i cuirs, no va ser sempre així. L'any 1585, Enrique Cock ens mostrava una imatge d'un nucli deprimit d'aspecte trist i desolador, en el qual no es prestava cap atenció a les fortificacions i es feia especial menció a les penúries dels seus habitants: “Los ciudadanos todos, por falta de la cogida que tuvieron cinco años son muy pobres; de otra manera tienen harto pan, vino y aceite en su campiña, porque los demás ciudadanos son labradores... Tiene muy buenas fuentes y acequias y un monte que cortan piedras todos los ciudadanos para hacer sus casas de la villa porque muchas de sus casas están caídas o se quieren caer”¹¹.

Aquesta descripció negativa contrasta amb la butlla promulgada pel papa Clement VIII, el març de 1595, en la qual fa esment de la vila com una de les més insignes de Catalunya. Durant el segle XVI, la població va experimentar un petit creixement quan es va construir la barriada al costat de l'Hospital de Santa Magdalena¹². El pitjor estava per arribar, l'any 1652, durant les revoltes entre Catalunya i França, la vila va ser ocupada i destruïda per les tropes fran-

10. MORERA I LLAUDADÓ, EMILI. *Tarragona*, a: CARRERAS CANDI, FRANCESC, *Geografía General de Catalunya*, Barcelona: Tip. Atlas Geografich, 1919, vol. III, p. 518.

11. GARCÍA MERCADAL, JOSÉ. *Viajes de Extranjeros por España y Portugal*, Aguilar, Madrid, 1952. Vol. 1, p. 1344.

12. PALAU I DULCET, ANTONI. *Conca de Barberà. Guía de Montblanc*, Barcelona: Impremta Romana, 1931, pp. 44-45, 47.

ceses comandades per Joan Palavacino. El procurador de la confraria del Gremi dels Sastres va documentar aquest trist succés: “A 16 de dit terser diumenge no se a captat per esser la major part de la gent de la vila a derrocar les muralles y fer les mines per a volar la Iglesia y Torres les quals jugaren y volaren dita Iglesia y Torres lo present dia a mitja nit per orde del Sr. Don Frei Juan Pelevesin general de artilleria de la armada d’Espanya”.

Les destrosses causades en època de Palavacino i continuades durant la Guerra de la Independència es van intentar esborrar de la memòria històrica amb la reconstrucció del recinte emmurallat a partir de les propostes de Jeroni Martorell. El gravat de l’enginyer francès Beaulieu, datat l’any 1644, ens ofereix un visió idíl·lica de la ciutat fortificada envoltada a un costat pels camps i les aigües del riu Francolí i a l’altre costat per la serra de Prades. Montblanc va sofrir setges, ocupacions, guerres..., però les muralles van romandre més o menys en peu encara que, en molts casos, eren inservibles des del punt de vista militar. Tanmateix, la silueta que elles havien definit al llarg dels segles va dominar la fisonomia urbana. Un creixement controlat i l’existència de solars lliures van evitar la demolició d’un dels emblemes de la vila, a diferència del que va ocórrer en altres poblacions (*fig. 2 i 3*).

Accessos i carrers

Un dels factors més importants de la ciutat moderna va ser l’evolució dels mitjans de transport. A les poblacions d’interior cal ressaltar la importància de la comunicació terrestre. La fluvial va experimentar una forta reculada en quedar pocs rius navegables. La construcció de preses i pantans n’inundà algun, com el mateix Ebre. L’accés a Montblanc era o bé per carretera o bé per ferrocarril (*fig. 4*). La carretera de Tarragona a Lleida passant per Vallmoll, Valls, Montblanc, Espluga, Vimbodí... es va iniciar l’any 1806 per l’estament militar i la va continuar el cos d’enginyers civils. Aquests enginyers també van traçar la carretera de Lilla (1821) i la de Reus (1843). Al seu pas per Montblanc, van intentar salvar el desnivell del riu Francolí i resoldre d’aquesta manera el problema de les inundacions de la calçada. La topografia abrupta del terreny ho afavoria. Les pluges torrencials –pròpies del clima mediterrani–, provoquen altes concentracions de cabal en la conca dels rius i en les zones immediates a la mateixa un parell de vegades a l’any. Així, es comprèn que les característiques del relleu, al costat de l’escassetat d’aigua potable de la ciutat de Tarragona, afavorissin l’elaboració d’un informe tècnic en pro de la construcció d’un pantà a escassos quilòmetres, batejat amb el nom de Rochela¹³.

13. ORTUETA HILBERATH, ELENA DE. *La conquesta de l’aigua a Tarragona: Proveïments i Vessaments*, Tarragona: Arola, 2004, pp. 70-75.

La construcció de la carretera principal no va ser empresa fàcil. Al llarg del segle XIX, el traçat es va modificar i es van regularitzar les rasants, encara que en molts casos l'existència de construccions privades va impedir la reforma o bé la va paralitzar momentàniament. El riu Francolí i el disseny dels distints ponts va ser un punt especialment conflictiu, especialment a la sortida del raval de Santa Anna. Els forts xàfec del 23 de setembre de 1874 negaren el pas sobre el riu. No era la primera vegada, l'any 1843 durant la festivitat de Sant Bartomeu la comarca va patir les conseqüències de la climatologia i, una vegada més, el 18 d'octubre de 1930 la zona va quedar novament inundada. La reforma del pont portada a terme l'any 1881 no es va limitar a l'arc del marge esquerre, sinó que durant el replanteig de les obres es van renovar les dovelles trencades dels arcs contigus. L'enginyer Lluís Cervera Carbonell i el contractista Francesc Gasull van optar finalment: *“para la mejor solidez y armonía de la nueva fábrica construida en la antigua subsistencia del puente, se ha empleado sillarejo y sillaría de media labra en vez de ladrillo, que para la bóveda, impostas y coronamientos se hallaba consignado en el presupuesto, y piedra de cantera en las mamposterías de los frentes y de bloques partidos a barrenos en las partes interiores, en lugar de piedra recogida”*¹⁴.

L'any 1939, el pont medieval va ser volat i es fa refer anys després amb els materials originals però sense bon criteri tècnic. Durant la postguerra els temporals de pluges van ocasionar els previsibles esfondraments, atesa la qualitat de l'obra efectuada anys abans, produint-se, així mateix, l'amuntegament de carreus i trossos de pedra al llarg de la llera del riu. L'any 1966 Alexandre Ferrant, donada l'escassetat de recursos, ho va resoldre amb el major estalvi: *“[...]sobre la cimbra del ojo menor construir los arcos de sillaría de cierre de la bóveda tabicada con tres gruesos de ladrillo tocho y enrase de senos de hormigón de 200 kg de cemento Portland en las enjutas del arco también podrán aprovecharse parte de los sillares ahora enterrados así como el sillarejo del pretil”*¹⁵.

L'any 1968 es va esfondrar l'últim tram de l'arc. El juliol de 1972 Ferrant va presentar una nova intervenció. El tràfic rodat havia trencat i obert part de la muralleta del pont a causa de la mala qualitat i al caràcter provisional de la fàbrica. La nova actuació pretenia: *“la sustitución de muros de mampostería por sillarejo careado, elevación de los pretiles y coronamiento del mismo con una cita de losa de piedra labrada. Desmonte de fábrica de mampostería en paramento interiores sobre los arcos y pretiles... construcción de la fábrica de sillarejo creado en paramentos exteriores sobre arcos”*¹⁶.

14. AHDT. OP. CPF 33.

15. AGA. E y C. (5) 26/0205.

16. AGA. E y C. (5) 26/0043.

El pont vell, un dels símbols del gòtic civil, és el resultat de diverses intervencions i reconstruccions efectuades al llarg de la seva existència. Els seus carreus i carreuons responen a l'obra de diferents èpoques i es troben repartits d'una manera desorganitzada. Poc queda d'original, potser ens hem de cenyir exclusivament als fonaments (*fig. 5 i 6*).

Les avingudes del riu i les pluges van motivar la inundació de la calçada, i en particular a l'altura de la Ribera. Cervera va presupostar la construcció d'una àmplia cuneta per a conduir les aigües i evitar al mateix temps que es neguessin les vies fèrries¹⁷. Les riuades i les avingudes del riu, juntament amb la composició del terreny, havien provocat una erosió que feia que els habitatges de la Ribera estiguessin en sòl poc ferm. El perill era constant, com ho demostren els dictàmens emesos pels arquitectes Francesc Barba (1889) i Ramon Salas (1890). Dins l'últim terç del segle XIX es van desplomar tres cases en el carrer Costa Baixa i, el 1890 el Cafè Imperial –regentat per Celestí Moncusí– a la plaça principal presentava un estat de ruïna eminent, tot i les obres de consolidació practicades. El problema de les aigües era molt més greu del que ens podem imaginar a l'actualitat¹⁸. Altres vegades van ser els propietaris qui van prendre la iniciativa. L'any 1880, Joan Castells i Sabaté va sol·licitar aixecar un mur de contenció entre la carretera de Tarragona a Lleida fins a la muralla de Sant Francesc, això implicava una nova alineació del carrer. A l'agost de 1895, se li va obligar a enderrocar totes les construccions que es trobaven adossades a un costat del camí¹⁹. Avui dia, la recent elevació de la calçada ha resolt el problema de les inundacions. La situació ha canviat radicalment des de la construcció de l'anhelada carretera de circumval·lació.

Un dels símbols de progrés, expansió i comunicació a altres ciutats va ser la implantació del ferrocarril (*fig. 4*). Montblanc va ser considerat per la companyia de ferrocarrils de Tarragona a Reus un lloc estratègic per a l'ampliació de les seves vies en direcció a Lleida. El nou ramal permetia vendre els productes agrícoles i els seus derivats a un major nombre de compradors. El Banc de Crèdit va considerar l'empresa molt beneficiosa. Al cap de poc temps que s'havia construït la prolongació del canal Imperial d'Aragó fins a la zona de Tamarit de la Llitera i també el canal d'Urgell fins a Arbeca. Els nous terrenys de regadiu eren molt més fèrtils i s'aconseguí duplicar la producció. Era el moment de buscar nous mercats.

L'Estat va atorgar l'ampliació de la concessió del ferrocarril Tarragona-Reus fins a Lleida en la Llei de 5 d'agost de 1857. A pesar de tots els pronòstics, el

17. AHDT. OP. CPF 33.

18. AHDT. OP. CPQ 62.

19. AHAT. Salas. 1307.

tram complet de Tarragona-Lleida no es va inaugurar fins el 19 de maig de 1879. Part de la línia duia funcionant des de maig de 1863, just un any abans va passar a denominar-se ferrocarril de Lleida a Reus i Tarragona²⁰. La construcció va comptar amb múltiples dificultats tècniques especialment l'explanació dels terrenys i la construcció del viaducte a l'altura de l'estret de la Riba. El cost va ser tan elevat que es va convertir en una de les línies més cares de la seva època. El pont del ferrocarril sobre el barranc de l'Estret és obra de l'enginyer Luis de Cervera, qui l'octubre de 1876 va dissenyar dos massissos de pedra carreuada sobre els quals descansaven les vies fèrries²¹.

La construcció del ferrocarril i la urbanització de la carretera va afavorir el creixement urbà de la població. Les avingudes que comunicaven el nucli històric amb les noves infraestructures van ser fruit de diversos projectes de millora promoguts per la municipalitat. L'any 1880, Ramon Salas va dissenyar l'embelliment de la zona dels ravals de Santa Tecla i Sant Francesc. Salas va analitzar la situació urbanística de la vila i va observar el següent: *“Montblanch pertenece a ese grupo de antiguas poblaciones construidas en el recinto del círculo de hierro que les trazaron las fortificaciones militares, resultando una condenación excesiva de la población en los edificios con gran detrimento del bienestar y de la higiene de sus moradores vías estrechas y tortuosas, constituyen hoy día la rica e importante población de Montblanch, el trazado de la vía en población enteramente caprichoso y ajeno a todo plan determinado resultando de esto la más completa irregularidad en la construcción de casas que muestra la anarquía que ha reinado y demanda la adopción de las medidas que corresponden a una población de tal importancia. Así lo ha comprendido la actual Corporación municipal de Montblanch, es su fuerza merito de emprender la reforma y mejora de la urbanización, la armonía con los principios higiénicos estéticos que hoy rigen en las principales poblaciones conforme reclaman de consumo el ornato y la salubridad de la población”*.

El projecte es limitava a la zona extramurs. Els criteris de Salas eren clars: regularitat en pro d'un major ornament i salubritat i higiene per a millorar la qualitat de vida dels habitants. En paraules del propi arquitecte, *“La proyectada reforma y embellecimiento de la villa de Montblanch toda la parte situada al Este, constituida como ya se sabe por los populosos arrabales de Santa Tecla y San Francisco, comprendiendo los terrenos enclavados hasta la nueva travesía de la carretera conocida de Tarragona á Lérida. Antes de la construcción de tan importante travesía, existía un camino de Ronda que circuía los dos mencionados arrabales, el cual*

20. PASCUAL DOMÈNECH, PERE. *Los caminos de la era industrial. La construcción y financiación de la Red Ferroviaria Catalana (1843-1898)*, Barcelona: Universitat de Barcelona, Fundació de Ferrocarriles Españoles, 1999, pp. 116 ss, pp. 309ss

21. AHDT, OP. CPF 26.

estaba trazado de una manera muy irregular y era la única vía de comunicación que tenía la villa por esta parte”.

La proposta es limitava a regularitzar en la mesura del possible el pas de ronda. L'embelliment i la salubritat s'aprecien en la nova albereda i en la plantació d'un petit jardí anglès en els terrenys resultants del trenc de la muralla de San Francesc —a l'actualitat Hotel Ducal—. Era necessari condicionar les vies a les noves exigències del tràfic rodat. El portal Bové, sortida natural del centre històric cap a l'estació, es va dotar d'un espaiós xamfrà. Salas no va resoldre de manera oportuna l'evacuació de les aigües de les sèquies, per això en la revisió del projecte realitzada per l'enginyer Alfredo Morro se li va obligar a col·locar sifons similars als existents en la travessia de Tarragona, a Lleida (*fig. 7 i 8*).

Salas va iniciar una política d'enjardinament del perímetre exterior de la muralla, pocs vestigis queden de la seva obra, si bé sabem que el condicionament amb zones verdes de l'exterior de la muralla va ser continuat per Ferrant. L'any 1971 va dirigir la plantació de gespa amb la col·locació de bancs i fanals als peus de la muralla de Sant Francesc²². El 1974 va proposar l'enjardinament des de Sant Francesc fins al baluard de Santa Anna passant per la muralla de Sant Jordi²³. En el nucli històric es van obrir i es van regularitzar els carrers, pensem que l'any 1849, segons Pascual Madoz, Montblanc comptava amb 22 carrers, mentre que el 1919, segons Lluís Morera i Llauradó, el nucli antic estava format per 52 vies²⁴.

No sempre va ser la municipalitat l'encarregada de proposar les millores urbanes. Alguns propietaris van impulsar certes renovacions posant en conflicte els interessos públics i privats. Un cas significatiu va ser la urbanització, portada a terme l'any 1880, dels terrenys del notari i arxiver de la vila Carlos Monfar Cantons²⁵ a l'altura de la plaça de Sant Miquel, al costat de la seva casa, el Palau del Castlà. Salas va defensar la reforma interior sota els següents postulats: *“Varias son las causas que pueden alterar la salubridad de las poblaciones. La mala disposición de la vía pública, las emanaciones que desprenden del achacar un detrimento de la limpieza urbaniza la excesiva altura de las casas, que están separadas unas de otras por espacios sumamente estrechos que motivan la insalubridad de la calle puesto que el aire circular con dificultad penetrando la luz... el suelo constantemente húmedo. Fuera de esto, el embellecimiento de la población depende principalmente de la buena y acertada urbanización de unas vías, tal y conforme se ha establecido*

22. AGA. E y C. (5) 26/0329.

23. AGA. E y C. (5) 26/0086.

24. MORERA I LLAURADÓ, EMILI. *Tarragona*, a: CARRERAS CANDI, FRANCESC, *Geografía General de Catalunya*, Barcelona: Tip. Atlas Geografich, 1919, vol. III, p. 519.

25. AHAT. Salas. 421. AHDT. OP. CPF 49.

se observa en todos los grandes centros urbanizados para que las alineaciones de una calle obedezca a fines racionales y de buen gusto y no al capricho y a la arbitrariedad que hasta tiempos muy recientes ha prevalecido sobre los principios de higiene y del buen ornato”.

Salas aplicava els moderns postulats d'urbanització de l'enginyer Ildefons Cerdà. Era important la higienització dels centres històrics amb l'obertura de nous carrers o alineació dels existents. És interessant veure com Carles Monfar va lluitar pels seus interessos i intervingué per tal que el carrer no dividís les seves propietats i passés per la d'Enric Foguet. Finalment, el Comú va batejar el carrer amb el seu nom.

Els moderns accessos, les reformes urbanes i millores en general van aportar nous aires a la població. Poc a poc, es van variar els usos dels edificis i es van implantar noves indústries, especialment les destinades a l'elaboració del aiguardent.

Noves comoditats

El desenvolupament urbà comportava la implantació de les últimes novetats en higiene i salubritat. La conducció d'aigües tan potables com brutes, l'empedrat i la il·luminació, van ser els nous factors de progrés.

Montblanc, a diferència d'altres viles de la província, sempre va comptar amb suficient cabal d'aigua atès que posseïa bones deus. Antoni Palau i Dulcet en la seva guia ens ofereix un recorregut per les distintes fonts. La Font del Vall, situada en el carrer del mateix nom cantonada amb el carrer Ramon Cantó, desapareguda l'any 1872 i substituïda per la Font de Sant Marçal, disposada en la ubicada a la plaça dedicada a l'esmentat sant. La Font de la Vila, situada a l'Hort de Malet, al costat del Portal de Bové, eliminada el 1886, però reconstruïda amb el nom Portal de Bové, el 1923. La Font Comú es trobava al costat del Molí del Pas, anul·lada l'any 1880. La Font Major situada a un costat de la plaça, decorada amb l'escut d'armes d'Espanya i amb la data 1804. La Font de Sant Francesc conformada per un obelisc i inaugurada el 1828. En la reforma de la plaça de 1928 es va col·locar l'obelisc i es va prescindir de la font. La Font del Raval, a la sortida del carrer Major, al costat del baluard de Santa Anna inaugurada el 1828²⁶.

Les fonts podien mitigar la set dels habitants però la implantació de la indústria obligava a comptar amb un cabal d'aigua regular, continu i amb suficient pressió per a garantir el correcte funcionament de la maquinària. A l'octubre

26. PALAU I DULCET, ANTONI. *Conca de Barberà. Guia de Montblanc*, Barcelona: Impremta Romana, 1931, pp. 58-60.

de 1888, Ramon Salas va projectar la conducció d'aigües de la població des de la Font Major –terme municipal de Rojals– fins al nucli urbà. La seva qualitat era extraordinària com avalaven les anàlisis de doctor Preses Cuchi²⁷. El seu col·laborador el mestre d'obres Francesc Vallés va delinear un any abans el traçat de l'aqüeducte per a poder definir els drets de pas; *“La población que hoy tratamos de abastecer de tan importante e indispensable líquido es la de Montblanch, de conocida importancia y cabeza de partido en su nombre la cual se halla situada a la orilla derecha del río Francolí, Estación de ferrocarril de Lérida a Tarragona y centro comercial en donde vierten sus productos diferentes arterias de suma importancia, entre las cuales se encuentra la rica cuenca del Barberá, y las no menos ricas comarcas de Santa Coloma de Queralt, Prades y otras; es la población de que nos ocuparemos una de las más importantes de la provincia de Tarragona en donde está situada uno de los principales centros como decíamos a donde afluyen grandes cantidades de caldos que de allí van a buscar su natural salida en el punto de la capital de la provincia. Atendido pues su importante mercado de vinos sin tener cuenta el de otros productos, y el alza y desarrollo que dicho comercio ha adquirido durante algunos años a esta parte a nadie puede ocultarse el desarrollo que la población habrá adquirido en estos últimos de su vida. Aumentando el número de habitantes proporcionalmente a su riqueza y con ellos las mil y una necesidades que la vida moderna y la ciencia imponen para su comedia y desarrollo uno de los primeros problemas que con más preferente atención preocupan a los pueblos de todos y por lo tanto a la población de Montblanch ha de ser sin duda la de la suficiente y buena calidad de sus aguas potables. Es sin disputa alguna la cantidad abundante de aguas potables uno de los primeros factores que todos los pueblos deben considerar para la vida y desarrollo de sus urbes y atendida la especial condición de la población que mentamos, el demás interés e importancia entre todos los que pueden con más o menos asiduidad preocupar a sus hijos”*²⁸.

El nou proveïment de la població es va efectuar mitjançant la construcció de diversos dipòsits al llarg del seu recorregut per a permetre un subministrament adequat. Un aspecte interessant va ser la col·locació de canonades amb el diàmetre en proporció al tipus de pendent. Així mateix, es van pressupostar pous d'aforament, claus de pas.... Sense cap mena de dubte, el Consistori pretenia amb aquest projecte facilitar la implantació i el desenvolupament industrial.

L'aigua és font principal de vida, però la indústria també necessitava d'energia. Montblanc va comptar amb il·luminació a gas dels seus carrers en una època

27. CUCHÍ, TOMÁS. *Descripción de las aguas potables de Tarragona y algunas de la provincia*, Tarragona: Impremta de Puigrubí y Arís, 1875.

28. AHAT. Salas. 889.

molt primerenca. Aquest sistema d'enllumenat era de baixa qualitat ja que es tractava d'un combustible escàs en calories. L'electricitat va significar una nova revolució en poder instal·lar-se motors amb més cavalls o potència.

La industrialització i la transformació del camp

Montblanc no va sobresortir per la construcció de moderns edificis aixecats de nova planta per a usos industrials durant el segle XIX, en canvi es van reformar palaus i esglésies amb la finalitat de destinar-les a fàbriques (*fig. 9 i 10*). Poc o gens importava la conservació del patrimoni: era prioritari treure-li un rendiment econòmic a l'edifici adquirit o arrendat.

El convent de Sant Francesc, considerat per Francesc Pi i Margall una de les meravelles de la ciutat, va ser transformat en indústria d'aiguardent. Abans de la seva destrucció ofería aquest aspecte: *“Ya en la llanura, no tardé en divisar á Montblanc. Abre paso á esta villa uno que fue convento de San Francisco, cuya fachada, compuesta de una ventana bellísima calado sobre la ojiva en degradación, da sobre una ancha plaza que adornan algunos árboles y una fuente muy sencilla. Es lo más notable de este monumento el claustro, que ya no hermosea, ofrece cuando menos novedad por la extraña forma de sus ojivas trilobuladas ó de tres segmentos á la manera de los arcos árabes”*²⁹.

A principis del segle XIX la comunitat franciscana de Montblanc va patir múltiples avatars. Els francesos durant l'ocupació de la ciutat van cremar l'edifici i van espoliar tots els objectes de cert valor. Gairebé tres lustres després, coincidint amb les revoltes de 1822, les flames van arrasar el que quedava del monestir. A l'agost de 1823, va ser desamortitzat i va passar a ser propietat pública. Poc temps després es va destinar a caserna de milicians, però es va abandonar i es va cedir al municipi per a situar-hi la presó. El conjunt monàstic va quedar reduït a l'església que va passar a ser una nau industrial i la torre campanar el refugi de la xemeneia.

L'any 1885, Antoni Palau i Dulcet va tenir ocasió de visitar l'església i veure la nau central plena de botes i enginyers industrials. Va considerar la panoràmica com un dels espectacles més vergonyosos fruit de la seva pròpia generació³⁰. El propietari no va intentar ocultar els nous usos en cap moment. A un costat de la façana principal va col·locar una xemeneia que, afortunadament, no sobrepassava l'angle superior de la façana, però la fumera situada en el mateix cam-

29. PI I MARGALL, FRANCESC. *España. Obra pintoresca*, Barcelona: Impremta Juan Roger, 1842, p. 234.

30. PALAU I DULCET, ANTONI. *Conca de Barberà. Guia de Montblanc*, Barcelona: Impremta Romana, 1931, pp. 108-109.

panar sobresortia sense cap tipus de complex. L'any 1948, Alexandre Ferrant va iniciar les obres necessàries per tal d'eliminar els elements de caràcter fabril, i va començar la recuperació dels sostres. Les bigues estaven decorades amb motius heràldics, emmarcats amb entrellaçades i faixes de color que alternaven el vermell i el groc. En els extrems, les mènsules tallades embotides en el mur. L'estat de conservació era deplorable, la construcció d'una volta paredada per a evitar despreniments havia creat un microclima idoni per al desenvolupament dels processos de putrefacció³¹.

El Casal d'Aguiló es va convertir en fàbrica d'anisats, com va passar amb tants d'altres palaus. La convivència entre les distintes factories i els habitants i les fàbriques, no va ser fàcil. Els fums, el sutge i les olors desagradables van ser la causa de diversos litigis (*fig. 12*).

Al carrer de Sant Josep cantonada amb el carrer Ribé es trobava la fàbrica de pastes de blat regentada per José Torres el qual veia perillar la seva producció des de que Gabriel Masip Gomà havia emplaçat a solament uns trenta-cinc metres una xemeneia per a la destil·lació de vins i rectificació de l'aiguardent. La contaminació per aquells temps era elevada, hem de pensar que la sortida de fums no es filtrava i el combustible era de baixa qualitat i, per tant, ric en sutges. Així, *"El humo que despide el tiraje de la chimenea arroja pequeñas partículas de carboncillo sobre los tejados de los edificios lindantes cayendo también en el interior de los locales o dependencias de los edificios o casa sobre los tejados de edificios lindantes en el interior de los locales o dependencias de los edificios o casa observádoles que cuando sopla con intensidad el viento cubre densas nubes de aquellos partículas de carboncillo, las dependencias de las casas colindantes. Entre los vientos reinantes sopla con más violencia ocurriendo siempre que reúne aquel viento que las partículas de carboncillo que desprende la chimenea de la fábrica del Sr. Masip salvan fácilmente la distancia y se introducen en los locales habitados por el Sr. Torres para secar las pastas que fábrica, resultando que éstas se desperdician a aparecer mal coloradas o sucias"*³².

La legislació sobre establiments perillosos, insalubres i incòmodes era més aviat parca. La Reial Ordre del 11 d'abril de 1860 va disposar que les fàbriques d'aiguardents havien d'estar situades en edificis aïllats i allunyades de la població, però no va posar atenció en aspectes tan fonamentals com les mesures de seguretat amb què havia de comptar, ni tampoc en relació a les característiques tècniques de la construcció. A les poblacions petites la mesura no s'aplicava i els expedients es resolien de bona fe³³. Així entenem la postura del Consistori que no va acceptar

31. AGA. E Y C. (5) 26/0257.

32. AHAT. Salas. 609.

33. FOSSAS PI, MODESTO. *Tratado de Policía y Obras Públicas Urbanas en el concepto de su legislación antigua y moderna*, Barcelona: Tipografía Narciso Ramírez y Compañía, 1872, pp. 607-609.

les queixes del Sr. Torres i van prevaler els interessos del Sr. Masip. Finalment, el Sr. Masip va haver d'aixecar 2'20 metres la xemeneia gràcies a la interposició d'un nou recurs per part del Sr. Torres. El Comú, per damunt de tot, donava suport a la implantació de noves indústries encara que aquesta mesura obligava a anar en contra d'altres interessos.

El comerç i l'exportació de vins va ser un dels motors de l'economia de Montblanc. Els agricultors van crear el Sindicat de Vinicultors i Caixa Rural Agrària per a incrementar els seus ingressos i facilitar la comercialització dels seus productes. L'any 1919, el Sindicat va decidir la construcció d'un edifici de nova planta. Dins la població no hi havia cap local lliure que reunís les condicions i mesures necessàries. Els agricultors van adquirir un solar entre la via del ferrocarril i la carretera de Lleida, just davant de la torre del Cinc Cantons. El disseny va anar a càrrec de Cèsar Martinell i Brunet, artífex d'un ampli nombre de construccions agràries a la província de Tarragona. A la finca restaven alguns vestigis de la presó gòtica, en concret l'arc format amb dovelles en ventall que l'Ajuntament va regalar al Sindicat. El traçat de la façana i la seva orientació estilística es van projectar en harmonia als vestigis medievals, fet que l'arquitecte Martinell va fer constar en els seus escrits. El sistema constructiu de l'edifici va ser maçoneria i maó amb una coberta de teula àrab que descansava sobre cavalls i bigues de fusta. L'any 1945, es va procedir a la primera ampliació amb una nau de característiques similars però de major capacitat, poc després, el 1956, es va afegir un altre magatzem, però aquesta vegada amb una personalitat estilística pròpia, ometent la continuïtat de les formes que s'havien donat fins aleshores³⁴.

Per altra banda, el camp va patir fortes transformacions, ja en època del regnat de Carles III i molt especialment amb la Llei Agrícola formulada per Gaspar de Jovellanos es va voler impulsar l'economia agrícola. L'Estat va promoure el desenvolupament rural i va concedir franquícies per a estimular la població rural. La primera normativa sobre la matèria va ser la Llei del 8 de gener de 1845, a la qual van seguir altres reglamentacions com la Llei del 21 de novembre de 1855, el principal objectiu de la qual era la reducció de terrenys erms mitjançant la protecció de colònies agrícoles o noves poblacions. Es va ratificar una nova Llei, el 11 de juliol de 1866 i el seu reglament del 12 d'agost de 1867³⁵. L'Estat encara va qualificar el sistema de poc eficaç i va desenvolupar una nova normativa, promulgada el 3 de juny de 1868³⁶,

34. MARTINELL I BRUNET, CÈSAR; SOLÀ-MORALES RUBIÓ, IGNASI. *Construcciones agrarias en Cataluña*, pròleg, Barcelona: La Gaya Ciencia, 1975, pp. 75-76.

35. ABELLA, FERMÍN. *Manual de aguas, expropiación y colonias agrícolas*, Madrid: Administración calle de las Torres, 13, 1877, pp. 312-321.

36. CÁMARA, MARCIAL DE LA. *Tratado teórico-práctico de agrimensura y arquitectura legal*, Valladolid: Librería Hijos de Rodríguez, 1871, pp. 477-481.

que oferia nous avantatges als pagesos colonitzadors. Les colònies van anar poblant el territori i, com a factor molt important, van fomentar entre els agricultors l'abandó del cultiu tradicional de cereals pel de la vinya. En aquest context, José Roca Marimón va presentar una sol·licitud per a renovar la seva finca rústica amb una extensió de 215 hectàrees situada en la propera població de Conesa, el 1879³⁷. L'any 1870 va rompre camps i va incorporar noves produccions degut al fet que: *“el cultivo de cereales u legumbres resulta ser el más caro en este país por la escasez de brazos y dificultad en la adquisición y transporte de abonos, por esto el dueño va extendiendo sobre dicha tierra campa é yerma, el cultivo de la vid. Su propósito es continuar la roturación de los llanos y laderas frescas, cultivanse sobre 84 jornales dedicados a sembradura y cereales sobre 84 jornales dedicados a sembradura y cereales en que se da mejor cultivo e introducir algunos similares más de cepas y almendros en los sitios que por abrigados y expuestos al sol sea más segura la madurez de las cepas. Como el terreno se presenta muy accidentado, en toda su longitud de Este a Oeste cerrando las dos verjas o hendiduras las sierras del Norte y Sur que respectivamente les dan lado las dos vertientes de la Sierra Central; se hace necesario salpicar ciertas zonas y recodos para determinados cultivos y tanto más cuanto las laderas más calientes para la viña son un tanto secas por lo mucho aquel abundan las arenas sílices en unos puntos y las calizas en otros”*. Els nous cultius eren importants com també ho eren les habitacions per als jornalers. Llavors ja existia certa dificultat per a trobar una família que volgués viure aïllada de la resta de la comunitat. Les cases dels parcers eren àmplies, encara que hem de pensar que a més d'estar destinades a la vida familiar havien de comptar amb dependències dedicades a l'activitat agrícola –celler, corrals, cavallerissa...–.

El clima de Montblanc no era el més idoni per a la ramaderia; el principal inconvenient era la falta de pastures. Emili Morera va matisar que: *“La cullita de blat y demás cereals resultaría la más important de toda la demarcació, si s'estudiés la manera d'arribar fins al Francolí algún canal de regadiu que salvés la sembradura algún any de la plaga de la secada, puix les vinyes, si bé donand abundor de fruti, lo ví apareéis d'escassa força alcohólica, comparat ab lo del Camp”*³⁸.

Moltes feines agrícoles es van mecanitzar. La transformació del camp va anar aparellada amb la industrialització. L'augment de la producció d'aiguardent i de l'activitat vinícola va anar estretament relacionada amb l'increment del nombre de ceps explotats en el territori de la Conca de Barberà.

37. AHAT. Salas. 388, 560.

38. MORERA I LLAURADÓ, EMILI. *Tarragona*, a: CARRERAS CANDI, FRANCESC, *Geografía General de Catalunya*, Barcelona: Tip. Atlas Geogràfic, 1919, vol. III, p. 514.

Arquitectures

El creixement de la població va comportar la construcció de moderns edificis públics i privats. L'arquitectura domèstica es va veure immersa en un procés de reglamentació i adaptació als moderns requisits estètics i de salubritat vigents en el segle XIX. Una nova disposició de Policia sobre comoditat i ornat va disposar l'obligació de presentar un projecte signat per un facultatiu –mestre d'obres– i d'adequar l'altura segons la categoria del carrer: “12 las repisas (llosanes) de los balcones del entresuelo tendrán de vuelo las medidas siguientes. En las plazas y calles de 30 a 35 palmos de ancho tendrán un palmo y cuarto de vuelo, en las de 21 á 29 palmos un palmo, en los de 16 a 20 tres cuartos, en las que bajen de 16 palmos de acho, medio palmo de vuelo. La repisas de los balcones del primer piso tendrán a lo más 4 palmos de vuelo en las plazas o calles cuyo ancho sea mayor de 35 palmos, 3 palmos y medio en las que tengan de 30 a 35 palmos, 3 palmos en las de 21 a 29; 2 palmos y medio en las de 16 a 20; dos palmos en las de 15 y un palmo y medio en las de 14, y de medio palmo en las de menor anchura. Las repisas de los balcones de los cuartos segundos tendrán de vuelo 31 palmos en las plazas y calles de mas de 30 palmos de ancho; 2 y medio en las de 21 a 29; 2 palmos en las de 16 á 19, un palmo en las de 15, en las de 14 tres cuartos y medio palmo en las de menor anchura. El vuelo de las repisas de los cuartos terceros en las calles o plazas de mas de 30 palmos de acho será de 2 palmos; en los de 21 a 29 un palmo y tres cuartos; en las de 16 a 20 de un palmo y un cuarto; en las de 15 de tres cuartos y en las que tengan menos anchura medio palmo de vuelo. Las repisas de los pisos cuartos tendrán los vuelos demarcados las repisas de los cuartos entresuelos”³⁹.

I tanmateix, a les Ordenances Municipals publicades poc després, el 1881⁴⁰, el Consistori no va ser tan proteccionista quan estableix: “Art. 105 Cuando un propietario quiera edificar una construcción cualquiera que afecte á la vía pública, sea de nueva formación, reparación ó mejora, deberá acudir a la Municipalidad para que se le conceda el permiso... Art. 106 El permiso de que se hace mérito en el artículo anterior se solicitará en papel del sello correspondiente y relacionando las obras que se intenten realizar”. Ni tant sols calia presentar un plànol; n'hi havia prou amb una simple descripció de l'actuació.

Una bona mostra dels canvis experimentats en la construcció de finals del segle XIX és la casa Josep Pedrol, al carrer Solans, projectada per Ramon Salas. El llenguatge eclèctic i l'organització de la façana recorda a les cases d'habitatges

39. AHCMO. Municipal MB. Reg. 6 3.4. ca. 1880.

40. AJUNTAMENT DE MONTBLANC, *Ordenanzas Municipales de la villa de Montblanch*, Tarragona, Imp. Cugat i Sugrañes, 1881, pp. 17.

SERRA, GABRIEL. “Un exemple d'ordinacions municipals catalanes de finals del segle XIX: Montblanch 1881” a: *Aplec de Treballs*, 15 (1997), pp. 61-80.

situades a la Rambla Nova de Tarragona entre el carrer Assalt i el de Sant Francesc. La decoració exterior oculta l'escassetat de metres quadrats edificats per pis ateses les característiques de la parcel·la. Tot i la distribució de la façana, l'habitatge es repartia entre distintes alçades⁴¹.

Un assumpte preocupant per a la municipalitat era la seguretat de la via pública, sobretot en períodes de revoltes. Els racons que podien formar les façanes eren el lloc més apropiat per a amagar-se i atacar al vianant, per això es va legislar sobre el tema en època primerenca. El 11 de setembre de 1855, es va ordenar l'enderrocament de totes les volades de les cases per a obtenir així *“libre y agradable visualidad en las calles y la debida seguridad y comodidad en su tránsito para las personas, caballerías y carruages”*.

No tots els veïns van estar d'acord amb aquesta mesura. La disposició significava la pèrdua d'espai destinat a habitatge. Raimunda Mestres i Foguet va evitar de forma contundent l'enderrocament de la volta de la seva casa situada en el carrer Guimrós, al costat de la plaça Major⁴². La normativa va ser taxativa, l'any 1862 el Governador Civil va emetre una circular publicada el 20 d'agost, prohibint aquest tipus de construccions per qüestions de seguretat. L'Ajuntament va considerar la millora en els següents termes: *“Las bóvedas y voladizos derribados en el referido año 1855 produjeron un beneficio á la población, en el sentido de convertir las calles de mal aspecto y de tránsito incómodo é inseguro que las contenían, en otras de buena apariencia y comodidades propias de toda población culta y civilizada, basta para deducirlo comparar su estado actual con la repugnante visualidad que entonces ofrecían á la vista de toda persona razonable”*. En el mateix carrer existien més voladissos, com el del Sr. Mestres i el del Sr. Mallafré, situats un a cada costat. El primer, en un estat deplorable de conservació, i el segon formava un absis a manera de capella. Les noves reglamentacions apostaven per un carrer lliure d'obstacles i amb unes façanes regulars i d'aspecte similar.

Un capítol important en molts municipis va ser la construcció de nous edificis destinats a funcions públiques: la presó, el jutjat o el cementiri; si bé, també es donen casos en què no es van aixecar de nova planta segons els innovadors criteris de modernitat i es van mantenir els existents o bé es van reformar: l'ajuntament, l'escola, l'hospital, el mercat i l'escorxador.

La nova divisió territorial de la província i la seva organització en partits judicials, va significar la declaració de Montblanc cap de partit judicial de la Conca de Barberà. La nova categoria va ser un privilegi per a la vila que li va permetre seguir mantenint el mercat setmanal i, a més, va comportar la consolidació de la vila com a centre administratiu.

41. AHAT. Salas. 634.

42. AHDT. OP CC. CPQ 10.

En data molt reculada, l'any 1303, el rei Jaume II va autoritzar la construcció d'una presó i banys públics. La presó gòtica es va aixecar extramurs, a un costat del portal de Bové. Avui dia no queden ja vestigis en estar ocupat l'indret pel Sindicat Agrícola. L'Estat va oferir per a correccional l'exconvent de Sant Francesc, però el Consistori va preferir aixecar un edifici de nova planta seguint els nous postulats estètics, higiènics i tècnics. L'arquitectura carcerària va preocupar els tractadistes de l'època que van voler transformar els antics magatzems de presos en reformatoris⁴³. L'Estat va regularitzar en successives ocasions les característiques a les quals s'havien d'ajustar aquests edificis i la seva classificació. Una de les mesures més interessants de l'època va ser la Reial Ordre del 27 d'Abril de 1860, la qual va fixar les característiques de la construcció, junt amb el seu reglament, publicat el febrer de 1863, pel qual es va impulsar el sistema cel·lular, per cel·les. La implantació del nou sistema era molt costós, ja que significava que cada pres havia de tenir un dormitori individual, per això, en la majoria dels casos es va apostar per un sistema mixt o radial. Aquest va ser el cas de Montblanc, en paraules de l'autor del projecte, Francesc Barba⁴⁴, es va justificar de la següent manera: *“Grande y elevada es la misión que han de cumplir estos edificios, se han de poner de acuerdo con los principios proclamados por el moderno progreso cuya poderosa influencia en un modo de ser no es posible bajo ningún concepto, ora se considera analizados moral o filosóficamente, ora se consideran bajo el sentido material y práctico... Este sistema considerado bajo el punto de vista general reúne todas las condiciones que debe satisfacer un edificio de esta naturaleza, pero considerado bajo el punto de vista económico hace que no pueda adoptarse sino en ciertas y determinadas provincias, por el excesivo coste de su construcción”*. Les plantes superiors de la pabordia, a un costat de l'església de Santa Maria, eren la presó judicial l'any 1876. Barba ens dóna una exhaustiva descripció de les condicions insalubres en què es trobaven els presidaris: *“Pertenece en parte este edificio al último periodo de la edad media y otra parte a épocas de difícil determinación, pero antiquísimos todas, forman en conjunto las actuales cárceles judiciales, que a más de no observarse en ninguna parte detalle artístico que merezca conservarse, no es fácil bajo ningún concepto acondicionarle tan solo medianamente a los usos que ha de satisfacer... Debido a su antigüedad, a la mala condición de los materiales y a la proximidad de*

43. ORTUETA HILBERATH, ELENA DE. *Un espai per formar o deformar les ments: del calabós al correccional*, en: PIÑOL ALABART, DANIEL (coord.). *Història dels Altres. Exclusió social i marginació a les Comarques tarragonines [Segles XIII-XX]*, Tarragona: Cercle Guillem Olivé, 2003, pp. 149-170. ORTUETA HILBERATH, ELENA DE; PIÑOL ALABART, DANIEL. *Arquitectura carcelaria y cultura escrita: La alfabetización en los establecimientos penitenciarios de la provincia de Tarragona (1834-1923)* a: CASTILLO, ANTONIO; SIERRA BLAS, VERÓNICA. *Letras bajo sospecha. Escritura y lectura en centros de internamiento*, Gijón: Trea, 2004, pp. 77-106.

44. AHDT. OP. CPF 195. AHDT. OP. CPQ 10. AHCMO. Montblanc. 1157. 2/1.

los terraplenes del patio o jardín, están todas las paredes llenas de humedad que por la carencia de luz y ventilación se ha convertido en estacionaria, logrando con suma facilidad alterar en poco tiempo la salud de los presos”.

El nou emplaçament triat per la municipalitat no distava molt de l'església de Santa Maria. Es tractava d'un solar aïllat per dos costats i de forma trapezoïdal gairebé rectangular, que permetia aixecar les noves presons judicials amb condicions. Barba no es va ajustar a cap dels models oficials del Ministeri de la Governació redactats l'any 1860. Va apostar per una planta radial: *“en lugar de panóptica por la disposición del terreno y por su mas fácil economía de ejecución. La forma radial en nuestro caso presenta el doble objeto de que permitiendo con mayor facilidad el ensanche de las celdas por la agregación o prolongación de sus lados, en caso de exigirlo las necesidades del distrito, facilita a mas en gran manera la vigilancia que en estos establecimientos sabido es ha de ser rigurosa”.* I amb una distribució on *“se proyecta un patio central de figura poligonal desde el cual y con irradiación se ingresa á cada uno de los departamentos con que se ha subdividido para las distintas clases de presos que ha de albergar”.*

A més, segons el Reial decret de 1860 havia de comptar amb: *“1º Para los presos con causa pendiente. 2º Para los condenados a la pena de arresto mayor. 3º Para los sentenciados a prisión correccional. 4º Para los condenados criminalmente, interin se les traslada á los establecimientos propios de sus condenas. A más de estos departamentos conviene en toda cárcel de partido y hasta se exige un departamento para los determinados preventivamente por ser de necesidad social todo encierro anterior al juicio. Tampoco debe faltar y lo exigen los reglamentos otro departamento para los presos políticos, diferente en su modo de ser de los primeros de los cuales conviene y deben estar de ellos completamente separados por ser la índole que motiva la prisión del todo diferente de la primera pero tanto una como otra disposición se ha procurado incluir en el proyecto”.*

Així doncs, Barba va dibuixar un nombre suficient de dormitoris per a evitar la barreja indiscriminada de presos. Completen la planta baixa altres sales destinades a l'administració judicial –audiència, escrivania, despatx del jutge–. Al pis superior es troben les dependències dels empleats: Pensem que, l'any 1897, la plantilla estava formada pel cap, el clauer, el missatger, el dipositari, el metge auxiliar i el farmacèutic (*fig. 13*). Les dotacions del personal variaven segons els anys, a més el capellà o el possible docent, en no rebre una assignació fixa, no sempre apareixien en el pressupost de despeses de la presó⁴⁵.

El reu podia estar vigilat en tot moment tant des del pati central de vigilància com des del pas de ronda que anava des de la sala 1 fins a la sala d'incomunicats.

45. AHDT. Intervención. CPF 45 y ss.

A més l'ingrés a les cel·les era pel pati. La decoració és un clar reflex de la finalitat a què era destinada la construcció; Barba va prescindir d'elements superflus però, va voler donar-li certa monumentalitat a la porta d'accés.

Les obres es van iniciar l'any 1877. Al cap de poc temps es va aprovar que s'aixequés un pis més, cosa que va incrementar el preu no només per la nova altura sinó per la necessitat de consolidar els fonaments. Les presons van entrar en funcionament el 1890. Montblanc comptà amb un edificació que es pot considerar com un dels exemples de l'època més excel·lents destinats a penitenciària dins l'àmbit provincial.

L'actual transformació de l'edifici en Museu demostra la versatilitat de la seva planta i l'interès per tal de conservar la construcció.

Aixecada la presó, i alliberat l'edifici annex a l'església de Santa Maria de l'ús penitenciari, resultava imprescindible construir una nova casa rectoral i jutjats, ambdues administracions compartien des de feia dècades l'edifici⁴⁶. L'artífex del projecte va ser també Francesc Barba i el disseny és de febrer de 1886. Tot i l'ús de caire religiós de la construcció, les característiques estilístiques i la disposició de les finestres adopten un caràcter neutre prescindint dels referents religiosos; *“Deben embellecerse los edificios de una manera verdaderamente apropiada a su carácter... debe imprimirse un nuevo carácter a las construcciones modernas que deben aparecer, sin ser suntuosas, decoradas con arreglo a estos modernos elementos y esto es tan solo lo que en el presente caso hemos tratado de procurar”*.

L'edifici anterior resultava inservible. Barba va decidir rebaixar el solar i aprofitar la roca per a la construcció, però l'enderroc no podia executar-se al costat de l'església per raons òbvies. La parcel·la tenia dues rasants distintes. Les dependències judicials es van situar a l'esquerra i la casa rectoral a la dreta, al costat de l'església. La distribució de l'alçat amb balconades obeïa a la necessitat de disposar d'amplis salons il·luminats. Els jutjats ocupaven la planta baixa i la primera, mentre que la rectoria estaria distribuïda entre el primer pis i el segon. La principal complicació de la planta era la presència de dues escales, una per a cadascun dels organismes, i l'existència d'una servitud de pas que va obligar a col·locar un reixat. En la construcció es va emprar el carreuat natural i artificial, i fins i tot el ferro en la galeria de finestrals de vidre del pati. L'any 1891, es va acabar la nova rectoria entre l'església i els nous jutjats⁴⁷. El funcionament dels jutjats va tenir un caràcter irregular. Així, tot i que l'any 1893 es van suprimir, al llarg del 1926 van tornar a funcionar⁴⁸.

46. AHDT. OP. CPF 195.

47. VIVES I POBLET, LLUÍS. *Summari de l'obra Narracions Històriques de la vila de Montblanc, 1860*. Text manuscrit dipositat a l'AHCMO.

48. PALAU I DULCET, ANTONI. *Conca de Barberà. Guia de Montblanc*, Barcelona: Impremta Romana, 1931, p. 54.

Hem presentat uns apunts sobre l'arquitectura del segle XIX. Hem omès algunes actuacions, entre elles els edificis destinats a l'oci com la Societat L'Artisana que va funcionar en els primers anys com a teatre i, posteriorment, l'any 1919, Ramon Salas va condicionar les instal·lacions teatrals i el jardí per a situar un cinema: els gustos havien canviat⁴⁹.

En general, podem apreciar la importància de les construccions que hem anat analitzant en la trama urbana de la vila. En algunes ocasions, l'empresa va anar aparellada amb projectes de reforma urbanística i/o actuacions de condicionament dels solars. Així mateix, també hem vist com, en aquests anys, es va iniciar un procés de regularització dels alçats a l'hora de projectar els nous edificis.

Restauracions

Les muralles de Montblanc, emblema de la ciutat medieval, van ser aixecades l'any 1367 per expressa autorització de Pere el Cerimoniós durant les guerres contra el monarca de Castella, Pedro el Cruel. L'obra va ser sufragada per aquells veïns que no tinguessin ben protegides les seves llars atès que es tractava d'una empresa que els beneficiava⁵⁰. Amb el temps, les muralles van perdre la seva funció militar però van continuar sent útils des del punt de vista estratègic, per això es van conservar i, fins i tot, es van restituir alguns dels seus trams en moments especialment delicats. Les muralles formaven part intrínseca de la vila i tenien un gran interès patrimonial, tanmateix no va existir una política de conservació preventiva del conjunt. Una actitud bastant encertada va ser la que prengué, l'any 1916, l'historiador Emili Morera qui va manifestar: "*Los restos del recinto amurallado montblanquense, deben conservarse como un monumento arqueológico, testimonio de las virtudes cívicas de nuestros antepasados y justificante pleno del amor a la tierra catalana de aquel soberano D. Pedro IV el Ceremonioso, uno de los monarcas más gloriosos de la Corona de Aragón*"⁵¹.

La fortificació era un clar símbol de la història nacional (*fig. 1, 2, 3 i 15*). Les primeres restauracions portades a terme durant el segle XIX no van tenir la finalitat de conservar les muralles, sinó que van anar adreçades a treballs de manteniment de l'església de Santa Maria, especialment la coberta de la nau central i el tancament provisional. L'any 1876, l'Ajuntament va cursar una sol·licitud

49. AHAT. Salas. 1431.

50. BOFARULL I SANS, FRANCESC. *Documentos para escribir una monografía de la villa de Montblanc. Leídos en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona en la sesión ordinaria del día 15 de junio de 1896*, se, sa., p. 428.

51. MORERA LLAURADÓ, EMILI. "Noticia histórica del cerco amurallado de Montblanc, y hechos históricos con que se relacionan", a: *Bulletí Arqueològic*, època II, setembre-desembre, 1916, núm. 13, pp. 53-66, p. 66.

per a demanar diners. Mai va ser contestada. El 1880, Ramon Salas, arquitecte diocesà, va realitzar un informe sobre l'estat de la fàbrica. Salas va estudiar de forma exhaustiva la construcció. La memòria presentada no ofería un panorama molt esperançador;

1. *Una de las principales causas a destrucción en el templo parroquial de Montblanch radica en el mal interior de la cubierta Este se halla sobre un terraplén de tierra y mampostería que descansa sobre la bóveda de la nave ... la mala dirección de una pendiente motiva una multitud de tracciones y humedades que han sido sin ninguna clase de duda los mas poderosos elementos de destrucción ...*
2. *...el sistema de construcción reúne defectos que con el tiempo han causado que la solidez de las obras se remitiere ... el despiece de las bóvedas no es el que señala los buenos principios de estereotomía como en algunas partes de los muros y contrafuertes. La mampostería es la fábrica mas penosamente ejecutada; en la mayoría de los muros presenta señales de piedra y barro siendo la piedra de mala calidad ...*
3. *Otra de las causas que nos ha contribuido al mal estado de la parte apuntalada es el arco de sillería que sirve de descarga sobre la puerta de entrada por encima del órgano...*

Salas va iniciar les obres de consolidació, però l'Arquebisbat va ordenar la seva paralització. Es va al·legar, en l'Ordre del 19 de maig de 1881, que l'obra iniciada era una restauració i no un mer apuntalament. Així, el projecte va quedar inacabat i, avui dia, encara no s'ha resolt, ni crec que es resolgui la problemàtica de la façana situada als peus de l'església ofegada per la terra i sense possible accés. A la seva situació d'obra inconclusa, hem d'afegir el problema de les rasants del terreny, aspecte comentat en analitzar la construcció de la pabòrdia.

No era l'únic edifici religiós que presentava problemes de solidesa, ja que durant el 1920 es van realitzar obres de restauració de l'església de Sant Miquel, continuades per Alexandre Ferrant. El 21 d'abril de 1948 es va aprovar l'enderroc de la volta paredada per a deixar visible el sostre medieval. Per aquestes dates, com ja hem esmentat, el mateix arquitecte estava dirigint una obra de característiques similars a l'Església de Sant Francesc (*fig. 11*). A poc a poc, el temple va recobrar el seu aspecte medieval. El juny de 1949 es va aprovar l'eixamplament dels murs exteriors que va obligar a col·locar nous finestrals amb una traça similar als existents. Al cap de dos anys, al juliol de 1951, es va procedir a efectuar les obres pendents, com l'escala de pujada al cor o bé l'elevació del presbiteri, operació del tot necessària ja que s'havia trobat una important ossera. Finalment, a l'octubre de 1972, es va procedir a restaurar la coberta en la part exterior. La neteja i pulcritud dels seus murs són una bona mostra dels criteris de restauració, és interessant d'observar l'especial interès per mostrar l'edifici

immaculat i sense imperfeccions. La intervenció es va fer de tal forma que fins i tot es van afegir nous elements per tal mantenir el ritme de l'alçat⁵².

No solament les intervencions en el patrimoni es van limitar a l'obra eclesiàstica, també es va procedir a la restauració d'edificis de caràcter civil, com per exemple l'Hospital de Magdalena (Alexandre Ferrant, 1973). Però, sens dubte, les muralles van ser, i encara en dia ho són, les protagonistes absolutes de les tasques de restauració monumental.

La Comissió de Monuments de Tarragona, institució creada el 1844, va concentrar els seus primers esforços en la recuperació dels cenobis cistercencs de Poblet i de Santes Creus; en canvi, va renunciar a intervenir en altres monuments similars com Scala Dei. Els arquitectes responsables de la restauracions de Poblet solien passar per la vila de Montblanc, per això coneixien el llegat medieval de la vila comtal.

Jeroni Martorell, el desembre de 1922, va presentar un informe a la Diputació de Barcelona per tal de restaurar la Torre de Bové i el recinte emmurallat⁵³ (fig. 7 i 8). L'anàlisi de la fortificació el va realitzar, segons sembla, de manera un tant precipitada. Existeixen certes contradiccions de tipus quantitatiu quan es contrasten amb la memòria elaborada l'agost de 1950 per Alexandre Ferrant. A primera vista, podem indicar que en lloc dels 1.400 metres de perímetre emmurallat format per 27 torres que consignava Martorell, Ferrant en fa constar 600 metres i 7 torres més.

Jeroni Martorell va qualificar el recinte com "el més important de Catalunya". La recuperació dels volums no resultava complicada ja que es podia calcular la seva altura a partir dels existents, uns 20 metres –Ferrant en va calcular 4 metres menys–. En el seu informe va indicar que les tasques de restauració havien de començar al costat de la porta de Sant Jordi; *"fóra fàcil restaurar bona part del perímetre. Amb les expropiacions poc costoses i obres de no gaire consideració s'obtidria a Catalunya, un interessant exemple de vila murallada de l'Edat Mitjana. L'interior del recinte amb esglésies gòtiques, un hospital dels segles XIV-XV, fonts monumentals, s'avindria perfectament amb els murs i torres del recinte"*.

En la memòria indica la necessitat de no introduir innovacions. Tanmateix, aquesta afirmació no la va aplicar estrictament, ja que va utilitzar materials moderns com les cobertes de rajola vermella i ferro, o bé formigó en lloc de la

52. MORERA LLAURADÓ, EMILI. "Noticia histórica del cerco amurallado de Montblanc, y hechos históricos con que se relacionan", a: *Bulleti Arqueològic*, època II, setembre-desembre, 1916, núm. 13, pp. 53-66, p. 66.

53. AHDB. SCCM c 16/E2.

LACUESTA, RAQUEL. *Restauració monumental a Catalunya (segles XIX i XX). Les aportacions de la Diputació de Barcelona*, Barcelona: Diputació de Barcelona, 2000, pp. 111-112.

fórmula tradicional: la fusta. En definitiva, l'exterior havia d'oferir un aspecte medieval encara que molts elements emprats en la restauració fossin moderns. En relació al sistema constructiu, com encertadament indica Emili Morera, no devia diferir excessivament d'aquelles que constaven a les instruccions donades pel Paborde de Tarragona a la vila de la Selva el 1.363: *“Debían ser construidas de cal y canto, esto es, de mampostería, con un ancho de cuatro palmos por lo menos y de cincuenta a sesenta de altura, sin intersticios ni aberturas, a cierta distancia de los últimos núcleos de los edificios, por si la población se ensanchaba y siguiendo las sinuosidades del terreno, si su cimentación no podía ser completamente plana... En los puntos de mayor ataque, como en las puertas de entrada ó en ángulos vulnerables, correspondía construir torreones de defensa ... merlones, almenas, saeteras y latroneras”*. Anys més tard, Ferrant va analitzar in situ el sistema constructiu i va assegurar que *“Los muros son de mampostería con paramentos de sillarejo conservando un dorado revoco. Los ángulos contruidos con sillares así como las almenas que las rematan. La altura de las torres oscila alrededor de 16 mtrs y el grueso de sus muros varía entre 0'80 metros y 1'20 metros. Interiormente se dividen las torres en dos pisos, constituidos por una jácena que apoyaba en cartelas situadas en los extremos de los muros laterales, sobre estas jácenas descansaban las vigas que soportaban el suelo de madera. Las puertas de entrada al recinto atravesaban las torres como la de san Jordi y de Bové o estaban inmediatas a ellas como ocurre en el lado de Barcelona”*⁵⁴.

La Mancomunitat de Catalunya va finançar únicament la restauració del portal Bové i, en conseqüència, va quedar paralitzada la idea d'eliminar els habitatges adossats a la muralla, en particular, a un costat del portal de Sant Jordi. L'any 1935, Martorell va publicar en el diari vallenc *El Matí*: *“Mientras no se restaure, precisan por lo menos, conservar, reparar. Conviene que no se destruya nada mas, del circuito amurallado de Montblanch, consolidar por lo menos, cuanto amenaze ruina. Confiamos que algún día el recinto amurallado de Montblanch, será objeto de atención que merece”*.

La intervenció de les muralles es va reprendre l'any 1950. Ferrant en va informar de la situació en què es trobaven en aquell moment: *“El estado de conservación actual es digno de ser tenido en cuenta para que por lo menos cuanto queda en pie no produzca la impresión de abandono que hoy presenta; para esto habrá de llevarse a efecto una labor conjunta de consolidación y restauración”*. Les actuacions portades a terme per Ferrant van ser múltiples, si bé hem de destacar l'eliminació dels habitatges en el recinte emmurallat i la recuperació homogènia del perímetre (*fig. 1 i 15*). En pro d'una major harmonia es van eliminar les

54. AGA. E y C. (5) 26/0256. 71052 Consolidación de la torre de Barcelona y su contiguo. Alejandro Ferrant Vázquez.

deformatats i imperfeccions.

L'església de San Marçal, antic hospital, situada a un costat de la torre del mateix nom, es va restaurar mentre es recuperaven els diferents trams de la muralla. L'abril de 1950, després d'haver acabat l'actuació a la torre de Barcelona, es va iniciar el seu estudi que no va ser aprovat fins a agost de 1953. Així l'any 1955 s'havien acabat les obres de la torre de Sant Marçal i de dues altres torres adjacents. A més, gràcies a la col·laboració del municipi, es va intervenir en dues torres emplaçades en el baluard de Santa Anna.

L'any 1968 s'havien restaurat un total de quinze torres, encara que les obres es van paraitzar momentàniament cap a 1959. Les noves actuacions es van centrar en les torres situades en els trams de la muralla d'Alfons I i de Sant Francesc. Fou al llarg de 1970 quan es va portar a terme la restauració de dos trams de muralla del baluard de Santa Anna amb el corresponent conjunt de merlets i el pas de Ronda; així mateix es va procedir a la reconstrucció parcial de la torre de Sant Francesc i dels llenços de muralla immediats a aquest i al portal de Barcelona.

L'any 1972 l'Estat va consignar una important suma de diners que va permetre l'expropiació *"de cuantas viviendas estaban adosadas a la muralla, privan su visión tanto de sus lienzos, como de sus torreones, permitirá después del derribo de las mismas acometer la reconstrucción o restauración de las del recinto fortificado que haya sido destruido o destrozado, pues aún existen trozos de muralla y torres concretamente en este proyecto se incluyen la destrucción de las casas 14, 12, 10 y de los corrales señalados en el plano con 8 y los patios 6 y el derribo de los almacenes 4 y 2. Despejando así este lienzo de la muralla que da frente a la calle Elionor de Urgell se realizará su reconstrucción con el escalonamiento deducido de los testimonios que se conservan en la torre nº 1 y en lo alto de los muros de la iglesia de San Marcial. El paso de ronda será asimismo escalonado interrumpido por cortos tramos de escalera"*⁵⁵.

Alexandre Ferrant informava, el desembre de 1972, amb orgull i satisfacció que *"merced a los trabajos que desde hace años se han realizado en el recinto amurallado de Montblanc (Tarragona) se ha logrado la recuperación en su mayor parte, mediante las obras de conservación, reconstrucción y restauración realizadas. Existiendo sectores como el baluarte de Santa Ana que han quedado totalmente visibles los lienzos de muralla y las torres que los flanquean"*⁵⁶.

La política de deixar visibles els llenços de muralla enderrocant les cases adossades i descobrint els fonaments va continuar al llarg de la dècada dels 70. Així,

55. AGA. E y C. (5) 26/0230 71021 Reconstrucción del tramo de muralla entre la torre 1 y la de San Marcial. Alejandro Ferrant Vázquez.

56. AGA. E y C. (5) 26/0230 71021 Obras de iluminación del recinto amurallado de la villa de Montblanc (Tarragona). Tramo del segundo baluarte de Santa Ana. Alejandro Ferrant Vázquez.

l'any 1974, es va presupostar la intervenció en els llenços de Sant Francesc, Sant Jordi i en el baluard de Santa Anna. Les obres van ser continuades per Josep Sancho Roda a la zona de Santa Anna al llarg de l'any 1978. Josep Sancho Roda va executar la demolició de construccions parasitàries, va aplicar arrebossats moderns, va consolidar la muralla, va reposar conjunts de carreus i va restaurar els passos de ronda⁵⁷. La imatge gairebé idíl·lica que ofereix aquesta part de la muralla ha justificat l'eliminació al llarg de les darreres dècades de moltes altres "construccions parasitàries" que es trobaven embotides dins la muralla.

Com a conclusió, l'estudi de la transformació urbana de la vila, de les arquitectures, amb els seus llenguatges nous, i de les intervencions en el patrimoni, ens han permès constatar la importància d'abordar l'estudi des de diferents perspectives tenint en compte que la configuració d'un nucli urbà és fruit de distintes èpoques. Potser hauríem de reflexionar al voltant de la visió utòpica d'una vila amb una idíl·lica fisonomia medieval.

57. AGA. E y C. (5) 26/1058 81310 Derribo de casas adosadas del tramo del arrabal de Santa Ana. José Sancho Roda. 1978.

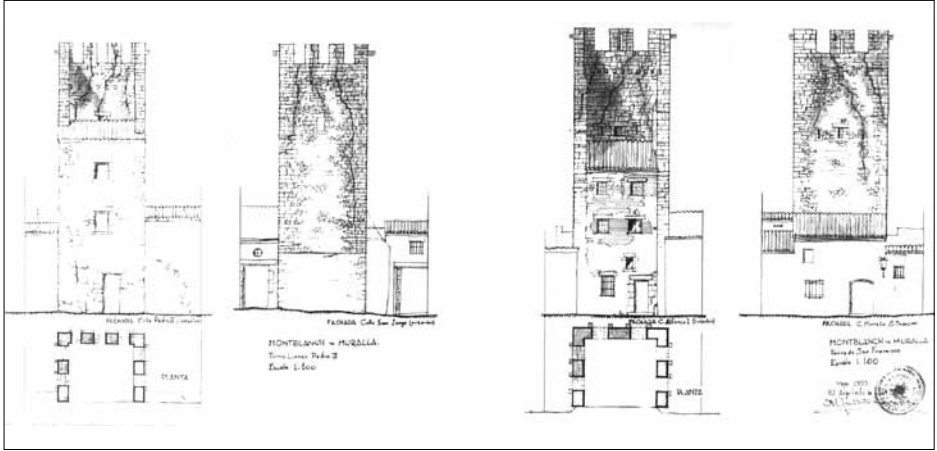

Figura 1: Montblanc. Muralla Torre llenç Pere III (interior), carrer de San Jordi (exterior), llenç Alfons I (interior) i muralla de Sant Francesc, Alexandre Ferrant, 1.5.1955 (AGA).

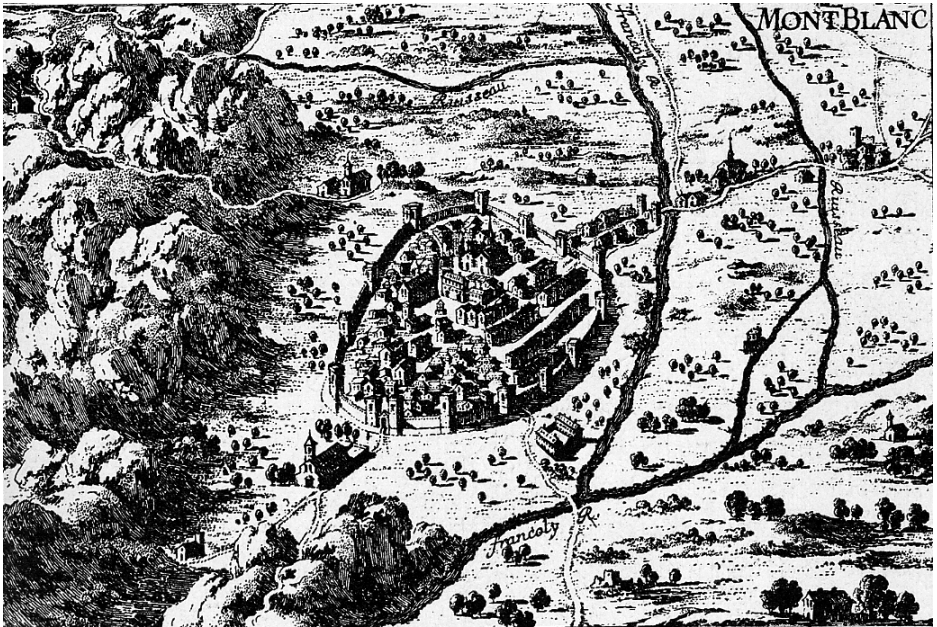

Figura 2: Vista de la vila de Montblanc, Beaulieu, 1644 (Carrenas Candi, 1919).

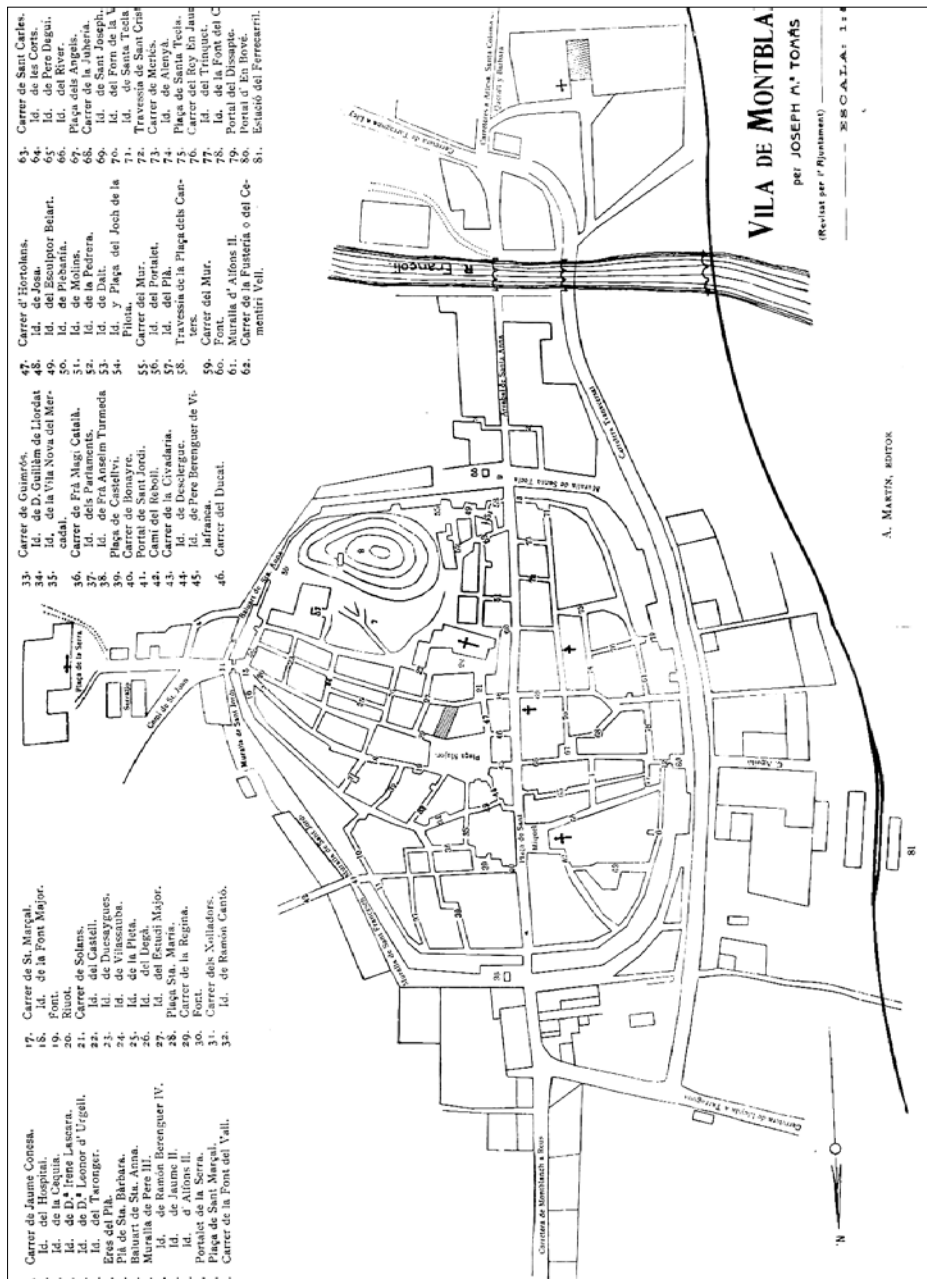

Figura 3. Vila de Montblanc, Josep M. Thomàs (Carreras Candí, 1919).

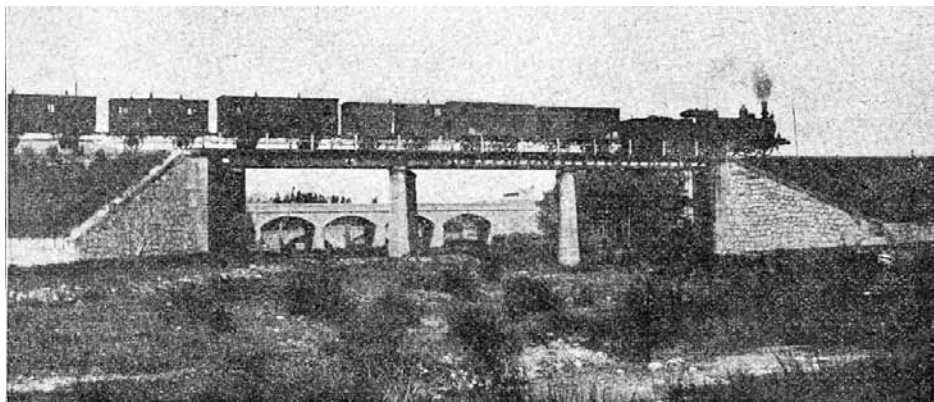

Figura 4. Pont del ferrocarril, Clixé Roselló (Carreras Candi, 1919).

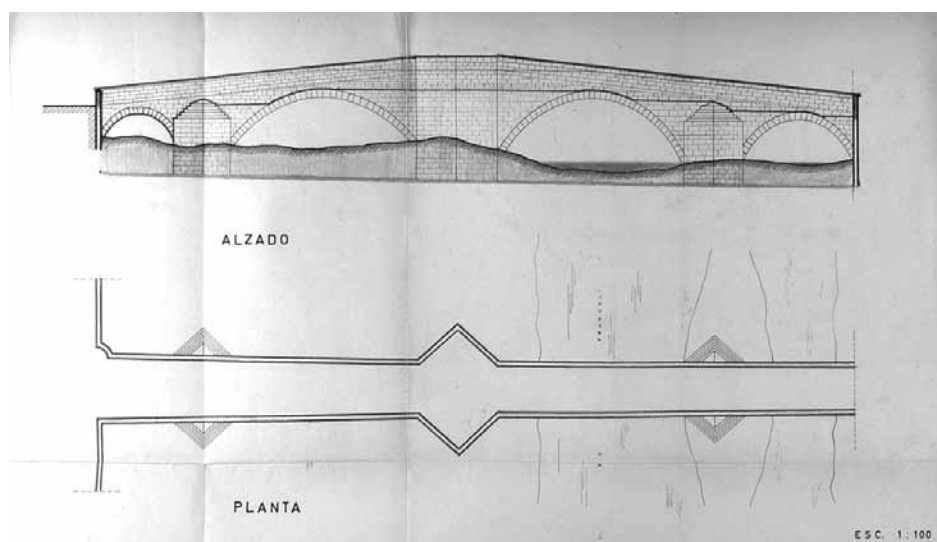

Figura 5. Projecte de restauració del Pont Vell de Montblanc, Alexandre Ferrant, 1.4.1966 (AGA).

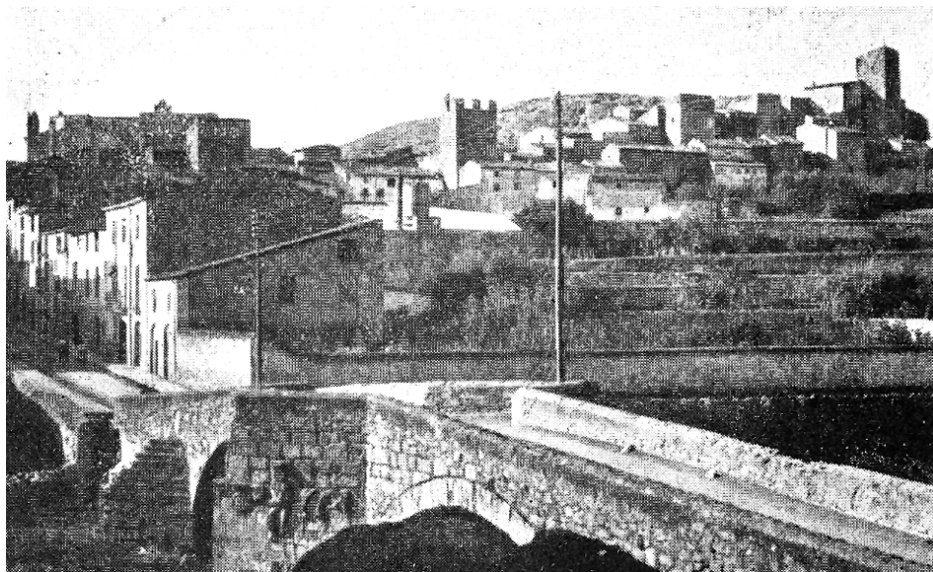

Figura 6. Baluard i Raval (Palau Dulcet, 1931).

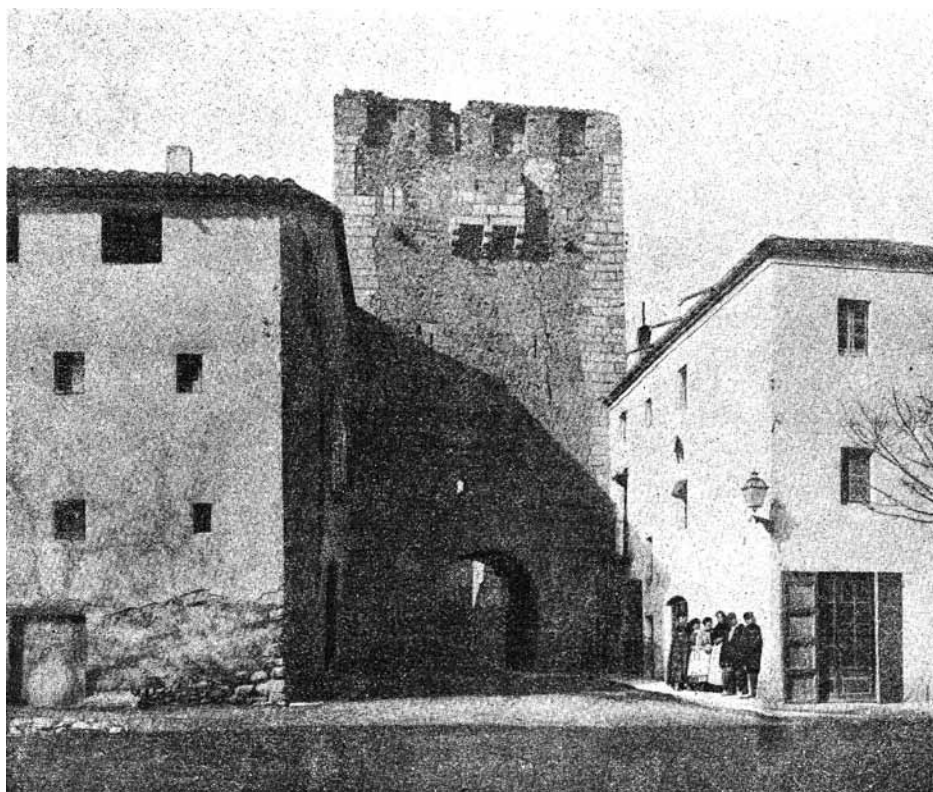

Figura 7. Portal Bové (Carreras Candi, 1919, Clixé A. Güixens).

Figura 8. Portal Bové (Palau Dulcet, 1931).

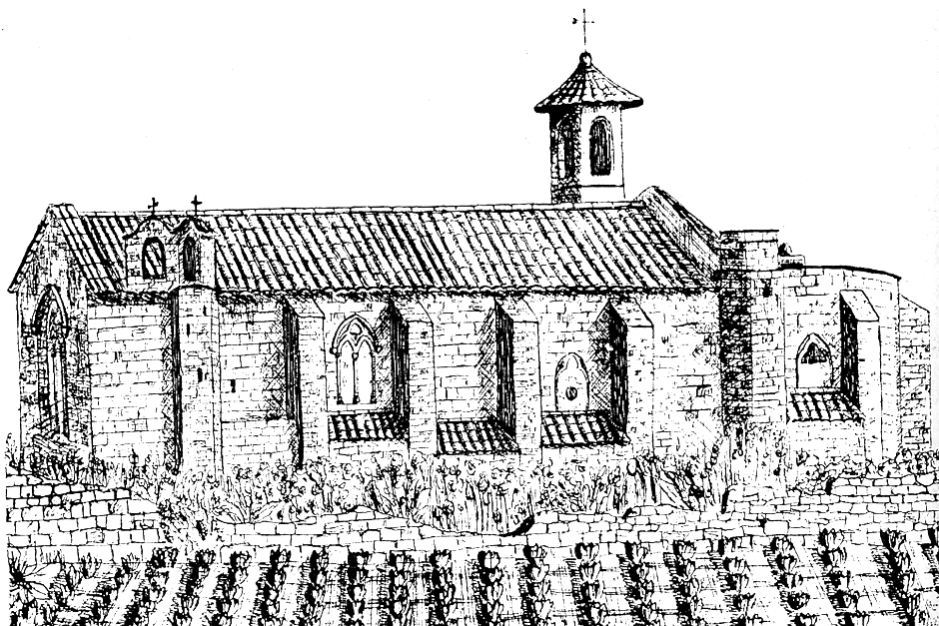

Figura 9. Claustre del convent de Sant Francesc (Palau Dulcet, 1931).

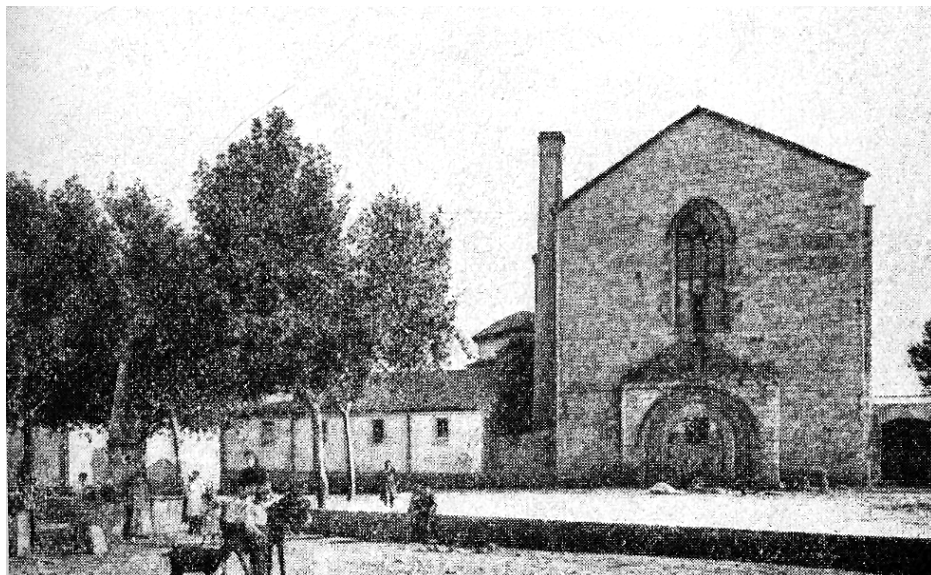

Figura 10. Convent de Sant Francesc, 1885 (Palau Dulcet, 1931).

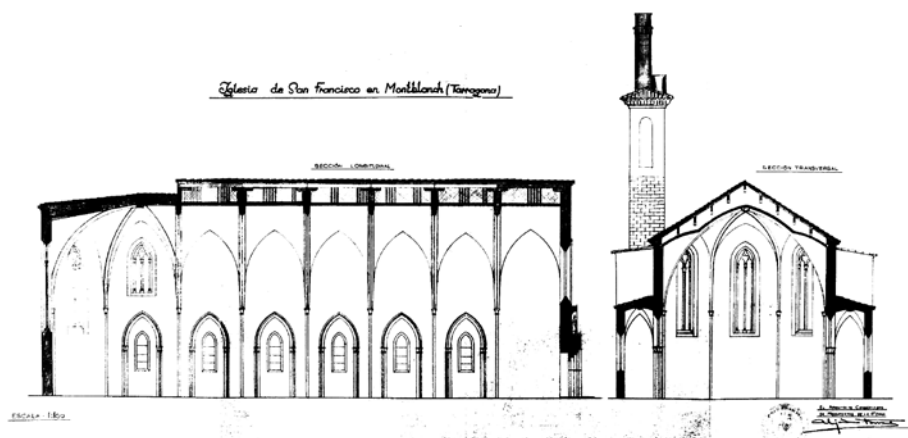

Figura 11. Església de Sant Francesc a Montblanc, Alexandre Ferrant, 26.6.1953 (AGA).

Figura 12. Casal gòtic dels Aguiló (Palau Dulcet, 1931).

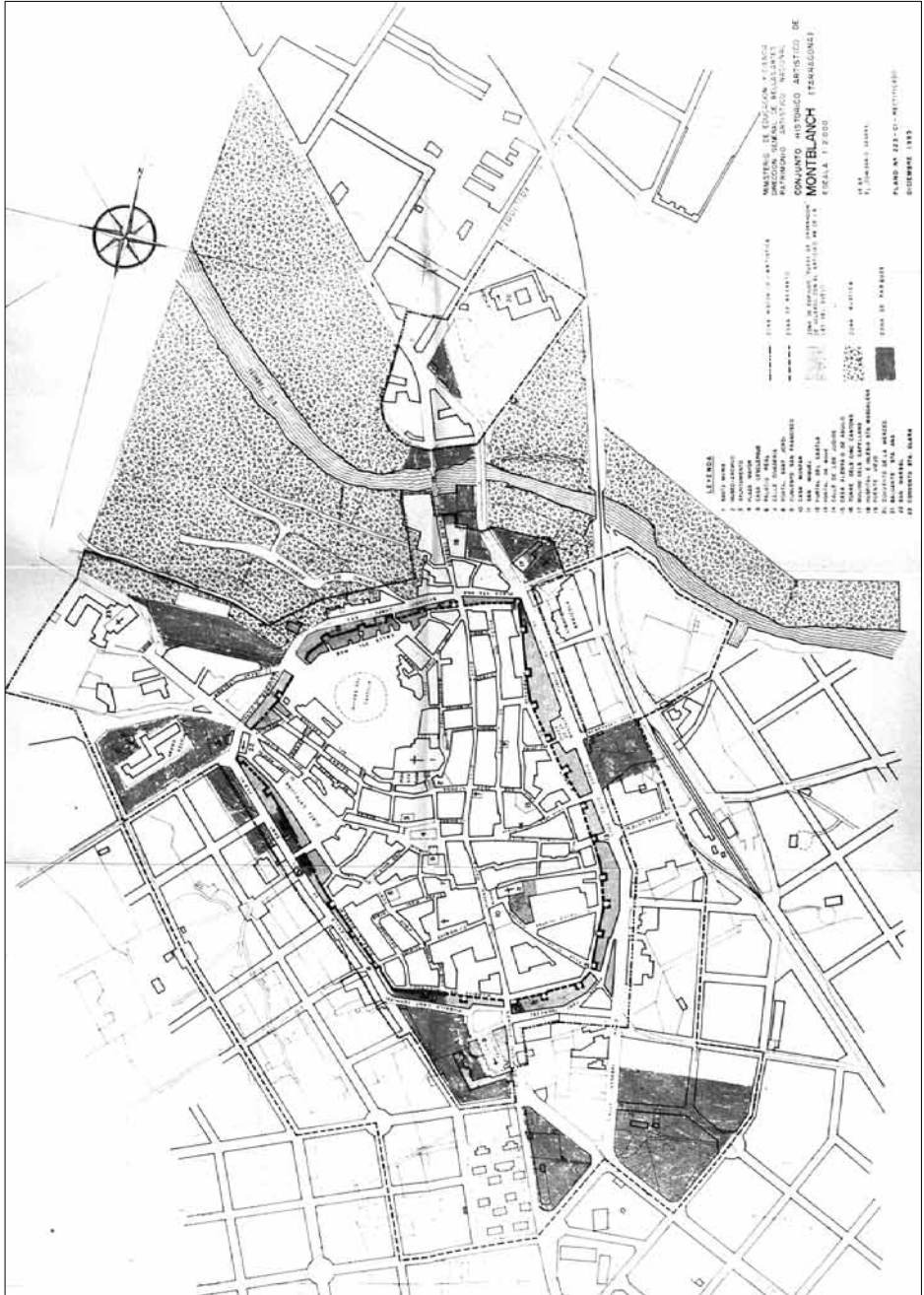

Figura 14. Ministeri d'Educació i Ciència. Direcció General de Belles Arts Patrimoni Artístic Nacional. Conjunt Històric Artístic de Montblanch, 1.12.1965 (AGA).

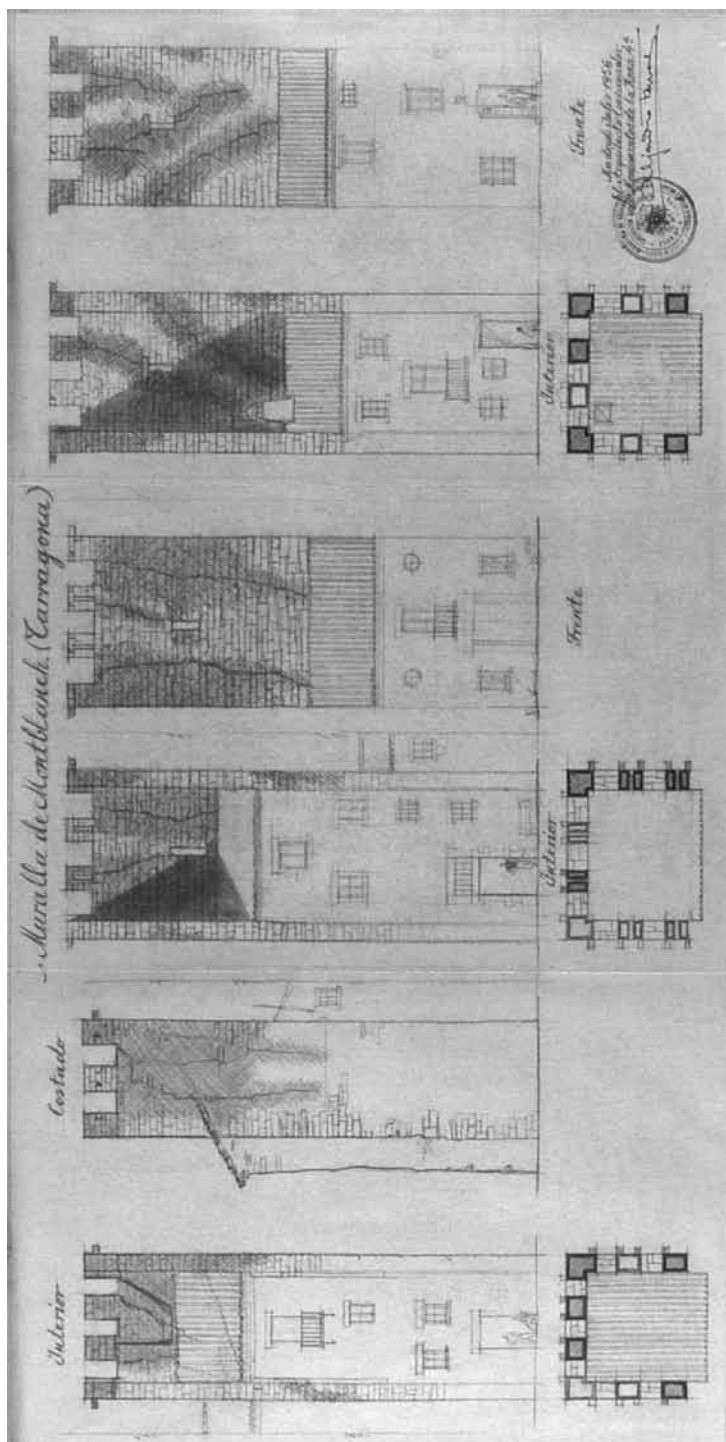

Figura 15. Torres de la muralla de Sant Jordi, Alexandre Ferrant, 1.6.1968 (AGA).